

СЛОВО

Без мови немає нації!

Просвіти

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

2 (742), 16—22 січня 2014

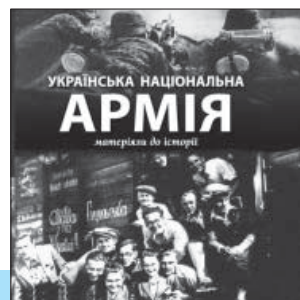
Фото Сергія Марченка

ЗЕМЛЯЧЕ, БОРИСЯ!

4–5

ІСТОРІЯ ДАВНЯ
І СЬОГОЧАСНА

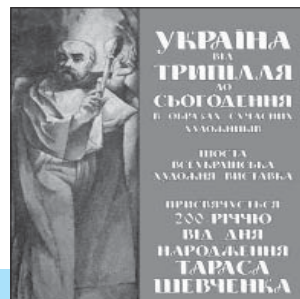
6–9

БРАТИ ДОМАНИЦЬКІ

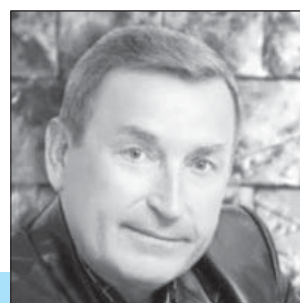
12–13

«ВІД ТРИПІЛЛЯ
ДО СЬОГОДЕННЯ»

14

ПРЕМ'ЄРА РУБРИКИ

16

Євген БУКЕТ

Ми живемо в динамічну і драматичну добу української історії. Переконаний, що про вирішальні події наших днів, свідками чи безпосередніми учасниками яких ми є, писатимуть навіть через багато десятиліть.

Поза сумнівом, писатимуть і про сьогоднішню найстарішу громадську організацію України — «Просвіти». Її історичний шлях не менш цікавий і драматичний, ніж доля українського народу. У цьому, шановні читачі, ви маєте змогу переконатися щоразу, коли знайомитеся з черговим числом «Слова Просвіти». Наша постійна рубрика «Історія «Просвіти», яка минулого року в очікуванні чергового ювілею називалася «Просвіті» — 145», знайомить із подіями славетного минулого, із подвижниками і звершеннями нашого Товариства.

Минулого року чимало з того, що планувалося зробити на вшанування Матері-«Просвіти» в поважних залах, так і не було зреалізовано. Рідна земля вкотре покликала нас на боротьбу за свої права, за світле майбутнє прийдешніх поколінь. Тому цей ювілей «Просвіти» став особливим.

Просвітяни серед перших вийшли на Євромайдани по всій країні. Голова Київської «Просвіти» Кирило Стеценко написав «Гімн Євромайдану», який уперше виконали студенти 28 листопада. Молоді просвітяни були серед поранених 1 грудня, 20 грудня — вчинено напад на офіс «Просвіти» в Харкові, 24-го — замах на заступника голови Харківської «Просвіти» Дмитра Пилипця. Два тижні провела на київському Майдані заступник голови Донецької «Просвіти» Марія Олійник, якій за участь в організації донецького Євромайдану підпалили автомобіль...

Тоді, на початку «української революції свідомості», відзначення Дня «Просвіти» на сцені Євромайдану, здавалося, було не на часі. Тепер зрозуміло — Євромайдан став найкращим святом для українського просвітництва у XXI столітті. Чи не

Новоліття «Просвіти»

найбільшим символом, що поєднав 1868 та 2013 роки, стало повалення пам'ятника Леніну в Києві 8 грудня. Ця подія, без сумніву, — перше досягнення революції і до певної міри її символ, адже від дня народження «Просвіти» українці позбулися вже з десяток кам'яних ідолів на українських землях.

Наше Товариство послідовно сповідує головні цінності українця: право на рідну мову, культуру, традицію. Здавалося, це засадничі підвалини, якими мала б опікуватися національна держава. Але вкладати кошти в гуманітарні, духовні царини не поспішає жоден український уряд, тому просвітяни постійно перебували і перебувають в опозиції до будь-якої влади: тоталітарна «Просвіта» знищувала, окупаційна — закривала, нинішня — щороку зменшує фінансування на мовні проекти... Але саме в «Просвіті» палахкотить та Божа іскра правди, яка дозволяє їй після чергової хвилі заборон і репресій, наче чарівному Феніксу, відроджуватися з попелу. Так було 1906-го, 1917-го, 1941-го, 1989-го року і так буде завжди.

У Незалежній Україні відбулося вже дев'ять з'їздів відродженої «Просвіти». Серед досягнень останніх років — перший український мультсеріал «Лис Микита», 12-серійний художній фільм про життя і творчість Тараса Шевченка «Заповіт», перший за часів незалежності академічний «Словник української мови», «Кобзар» Тараса Шевченка, виданий загальним накладом у понад мільйон примірників, а також велика кількість інших книжок, компакт-дисків, телевізійних фільмів...

Минулорічні «балачки» про якесь «перезавантаження» «Просвіти» виявилися звичайнісінькою провокацією, адже історія вкотре доводить нам, що не можна наповнити іншою суттю українські національні ідеали. Ці цінності гартувалися сотні років із княжих і козацьких часів і передаються з покоління в покоління: визвольна ві-

йна під проводом Богдана Хмельницького, повстання Семена Палія і боротьба Івана Мазепи, повстання гайдамаків і опришків, Коліївщина, виступ Устима Кармалюка і Київська Козаччина, визвольні змагання 1917—1921 років, боротьба ОУН—УПА і новітні виступи 1990—1991, 2004, 2013—2014 років — це та сама боротьба, форми якої змінюються, але не дух!

«Просвіта», яка носить ім'я Тараса Шевченка, не може бути іншою. Мандрівки її історією знову і знову доводять це. Її лідери на всі часи — Йосип Заячківський і Анатоль Вахнянин, Борис Грінченко і Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Олександр Лотоцький, Дмитро Павличко і Павло Мовчан діяли і діють саме в тому ключі, який визначений вектором українського національного буття і державотворення, який описаний у безсмертному «Кобзарі». Членство Товариства було, є і буде надійним фундаментом української нації, сіллу нашої рідної землі.

«Слово Просвіти» продовжує започаткований марафон публікацій з історії великих і малих просвітянських організацій, підсумком якого стане двотомне видання життєпису найстарішої і найвеличнішої громадської організації України, — осердя українського духу. Тож до праці: записуймо ще не записані спогади, гортаймо родинні фотоальбоми, передивляймося документи, відвідуймо бібліотеки і архіви, — ще дуже багато інформації чекає на новітнє осмислення. Надсилайте нам ваші дослідження: життєписи просвітян, історії сільських, міських і районних «Просвіт», — вони обов'язково будуть надруковані на сторінках нашого часопису і увійдуть до майбутньої книжки. Створивши разом літопис «Просвіти», ми відсвяткуємо її новоліття. Адже лише правдива історія може виховати здорову націю майбутнього. А історія товариства «Просвіта» — в її фундаменті.

Вадим МИЦИК,
доктор філософії в галузі культурології,
заслужений працівник культури України

Найправдивіше видання «Кобзаря»

Він прожив лише 33 роки. Усе, що робив Василь Доманицький, було спрямоване на користь рідного народу, задля слави й честі України. Учений та ідеолог української національної ідеї В'ячеслав Липинський пише про свого соратника, що ним була принесена «найвища жертва — життя на вітар ідеї» і цим він «зажив лицарської слави» серед українства. Член «Старої Громади», співробітниця часопису «Кіевская старина», історик, громадська діячка Ганна Берло у вступному слові до публікації листів Василя Доманицького писала (1927): «Вірний син України і невтомний працівник, Доманицький за своє коротке життя зробив стільки, скільки іноді найпрацьовитіші люди не подужають зробити і за довгий вік. Коли буде написано біографію Доманицького, Україна знатиме, як багато дав він рідному краює до того часу, коли його скосила смерть».

Земляк, товариш і духовний побратим Сергій Єфремов у спогадах так пише про життєвий подвиг Василя Доманицького: «...Десять років чоловік бореться за життя, десять років почуває, як плине здоров'я з недужого тіла — і не випускає праці з рук до самого останнього часу... Знаю тільки, що такі особи одиницями лічаться навіть серед багатших на визначних людей народів».

Творчість Тараса Шевченка він знав, любив і всіляко популяризував. Перша його публікація — рецензія на книжку Е. Григорова «Т. Г. Шевченко, біографія для юності», опублікована у «Записках НТШ» 1898 року. Понад два десятки статей, публікацій, рецензій присвятив він творчості генія українського народу. Серед них і текстологічна монографія «Критичний розсліду над текстом «Кобзаря» (1907), яка спочатку була опублікована в кількох числах «Кіевской старины» (1906). Літературознавець В. Бородин оцінив дослідження В. Доманицького: «Це був перший систематизований огляд основних матеріалів до тексту «Кобзаря», якому судилося надовго, аж до появи радянських наукових видань та «Опису рукописів Т. Г. Шевченка» (1961 р.), стати свого роду путівником по поетичній спадщині Шевченка». Тоді ж опубліковані його ґрунтовні статті «Національність в Шевченкових творах» (Громадська думка, 1906), «Доля України в поезії Шевченка» (Рада, 1906). У них він розкриває поета у його великій любові: «Всією душею любить Шевченко рідний край і рідних людей. А через це йому не байдуже про те, яка їх доля чекає, — і він усіх братів своїх, дітей України благає, щоб не кидали України, любили, й не тільки в щасті та добрі, а і в найтяжчу годину».

Впливові українські кола у Санкт-Петербурзі ставили питання про найповніше видання поезій Тараса Шевченка. Однак пробитися крізь імперські перепони не вдавалося. За дорученням київської «Старої громади» відомі вчені Федір Вовк та Олександр Русов 1876 року видали у Празі «Кобзар» у двох томах. У ньому було багато цензурних пропусків. Тим часом у Львові вийшло кілька видань віршів Т. Шевченка за редакцією Юліана Романчука. Заходами часопису «Кіевская старина» вийшов із друку «Кобзар» 1899 року.

У 1900-х роках виданням творів поета заопікувалося «Общество имени Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях С.-Петербурга». Його в 1898—1907 рр. очолював Андрій Маркевич — син

Брати Доманицькі — дослідники творчості Тараса Шевченка

приятеля Т. Шевченка. Та й сам він був знайомий із поетом, листувався з ним. Як впливовий сенатор, він від

Відданий патріот України, невтомний працівник на її ниві Василь Доманицький під час навчання в Університеті святого Володимира (Київ) став одним із співорганізаторів нелегального з'їзду студентів України, фундатором видавничого гуртка, який переріс у перше українське видавництво «Вік». Задля кращої долі кривого люду він створив у Колодистому, де народився 19 березня 1877 року, споживчо-кредитове товариство (1902 р.), організував революційний комітет (1905 р.). Як економіст, обґрунтовував розвиток господарства через позикові товариства та крамниці. Невдовзі після відкриття В. Хвойкою хліборобської культури пращурів провів археологічні розкопки у Колодистому, Глибочку, Лукивці, Тальному і підказав В. Хвойці її назву — Трипільська. Відомий як історик, літературознавець, етнограф, фольклорист, бібліограф. Перекладав із польської, французької, російської мов. Починав як журналіст і співробітничав у «Науковому віснику», «Кіевской старине», газетах «Рада», «Громадська думка», «Рідна справа», друкувався в часописах «Літературно-науковому віснику», «Нова громада», «Українськом вестнике». У той час, коли Звенигородський повітовий суд засудив його до трирічного заслання у Вологодську губернію, він у Петербурзі вичитував гранки ним же впорядкованого повного видання «Кобзаря», опрацьовував «Історію України-Руси» Миколи Аркаса. За редакцією В. Доманицького «Кобзар» Тараса Шевченка видавався від 1907 до 1926 років. Тільки редагуванням і виданням цих двох книжок Василь Доманицький зажив довічної пам'яті в серцях українців.

Василь Доманицький

у Львові р. 1902; видала його львівська «Просвіта», а впорядкував до друку відомий галицький діяч, посол до австрійського парламенту Ю. Романчук. Та проте і в цьому виданню трапляється ще чимало помилок і в тексті (словах та виразах) і в хронології (тобто якого року та або інша поезія написана). Завдяки революційному піднесенню 25 листопада 1905 року дозвіл на друкування «Кобзаря» одержали.

Видавничі комісії, до якої увійшли Ф. Вовк, О. Русов, О. Афанасьєв, М. Дуб'яга, О. Лотоцький, П. Салладілов, П. Стебницький, ухвалила, щоб «перше в Росії повне видання «Кобзаря» було разом з тим найбільш повним по тексту і відповідало найбільш справедливому хронологічному розпорядку Шевченкових творів». Цю патріотичну справу «Благодійне товариство видання книжок» у Петербурзі доручило Василю Доманицькому. Він був земляком Тараса Шевченка і мав практику видавничої діяльності. У видавництві «Вік» спільно із Сергієм Єфремовим видав тритомник творів українського письменства за сто літ. Він узявся опрацьовувати рукописи Т. Шевченка, особливо плідною була праця у музеї Тарновського в Чернігові. У статті «Про видання повного «Кобзаря» Т. Шевченка» В. Доманицький пише: «Попрацювавши кілька днів над рукописами Шевченка в тому музеї, я виправив велику силу помилок в тексті попередніх видань «Кобзаря», — помилок вольних часом, а більше невольних, — знайшов певні вказівки про кілька поезій — про те, коли саме вони написані, догледів чимало цінних подробиць про письмен-

ницьку діяльність Шевченка, про які досі невідомо було або неправдиво їх освітлювано навіть у такого по-

годійним товариством по виданню загальнокорисних і дешевих книжок» і зачалось друкування. У ту пору Василь Доманицький, який вивчав поезію Шевченка, встановлюючи час їхнього написання, Василь Миколайович був свідомим свого завдання. Потрібно було цілковито виправити всі помилки й неточності. Закінчувався 50-річний термін авторського права на спадщину, і дослідник із цього приводу писав: «Промине ще одних лише п'ять літ і поетичний скарб поета стане вільним добром кожного громадянина: кожен матиме право друкувати чи цілого «Кобзаря», чи частину його яку-небудь, по своїй охоті, не питаючи дозволу нічийого, і друкуватиме на підставі тих некритичних, неперевірених, значно неповних, а часом і плутаних редакцій текстів, які стрічаємо ми зараз по всяких російських та заграничних виданнях, на підставі його цілком вільного, дуже непевного, дуже неправдивого хронологічного розпорядку поезій, які мають усі видання «Кобзаря».

Півроку Василь Миколайович зв'язав за рукописами вірші Тараса Шевченка, встановлював відмінності, правильність написання. У його розпорядженні були 270 оригіналів та 18 копій. Вони зберігалися у музеях Василя Тарновського (Чернігів), старожитностей та мистецтва (Київ), Рум'янцевському (Москва), в архіві жандармського «Третього відділу». Дозволу до останнього добилися редактор журналу «Былое» В. Щоголів та Я. Забіла. А. Маркевич домігся, щоб ці рукописи передали до музею Тарновського. Понад 50 років вони лежали необстеженими.

Найцінніше, що мав під рукою В. Доманицький, — це заховані книжки, писані Т. Шевченком на заслання, — їх свого часу придбав редактор «Кіевской старины» Володимир Науменко. «Отсі дві книжечки поетові, — писав В. Доманицький, — основа більшої половини усього «Кобзаря». З них редактор узяв 171 вірш до друку. А всього їх у виданні було 217. За ними він і дав правильну хронологію більшості віршів.

В. Доманицький порівнював поезії Шевченка за всіма доступними джерелами: рукописними альбомами, періодичними виданнями, збірниками. Навіть пізніше окремі установи не могли зробити бодай подібного йому.

1906 року Товариство імені Шевченка увійшло в спілку з «Бла-

манному Петербурзі, маючи важку хворобу легень та три роки присуду на заслання у Вологодську губернію за участь у революційних подіях у рідному селі на Звенигородщині, Василь Доманицький ре-

Віктор Доманицький

тельно й терпляче вичитував правку і жалкував, що «доведеться зоставити останні листи на розсуд петербуржців». Але справу вдалося благополучно довести.

1907 року перше повне видання «Кобзаря» вийшло з друку й одразу розійшлося. У ньому вперше були опубліковані твори «Юродивий», «Саул», «І Архімед, і Галілей», повні тексти поем «Сон», «Кавказ». Тільки вісім поезій не було перевірено за автографами. Не обійшлося без помилок, яких, як зізнався сам Василь Миколайович, «тяжко обминути».

Із курорту Закопане (Польща), де лікувався В. Доманицький, у листі до своєї приятельки Олександри Требинської 15 квітня 1907 року він писав: «Ну я таки легкий на руку, щоб там не казали: «Кобзаря» 10 тисяч розійшлося в три місяці. Друге видання «Кобзаря» теж розійдеться так що як не за год, то за півтора розійдуться усі 25000. Досі ні одна книжка українська так не розходила. Не можу собі приписувати усього або дуже багато, а все ж таки є в тому частка моєї душі, бо і друге видання я робив з великою любов'ю».

Іван Франко також заходився видавати «Кобзаря» й у листі від 17.VII.1906 року до Василя Доманицького писав: «Я справді в маю сього року розпочав працю над критичними виданнями творів Шевченка». І звертається: «...будемо надіятися вашої помочі». На той час Василь Миколайович уже закінчував підготовку віршів Тараса Шевченка, здав до видавництва текстологічне дослідження «Критичний розсліду над текстом «Кобзаря». Із цього приводу між дослідни-

ками зав'язалося листування. Вже в першому листі В. Доманицький (29.06—11.07.1906 р.) повідомляє хронологію віршів Кобзаря, котрі були в «III отделении». Що де тільки є нового по віршах Т. Шевченка, він пише Івану Яковичу. Згодом надсилає до Львова робочий примірник «Кобзаря» зі своїми правками та приписами, вказуючи, де з рукопису Лазаревського, де з Мордовцева, а «скрізь, де коло поправок не позначено, чия вона, то вона Шевченкова». Окремий напис гласить: «Поправки олівцем суб'єктивно мої». Цей редакторський примірник «Кобзаря» зберігається в Інституті літератури НАНУ.

У Закопане надсилав І. Франко тексти для наукового редагування. Іван Якович щиро завдячує своєму «дорогому пану товаришу». В передмові до «Кобзаря» (1908) він пише, які проробив досліді В. Доманицький, що його діяльність «доконала поважну частку праці». І, що найголовніше: «З припливом матеріалів В. Доманицького моя праця значно злегшлася і мала метою якнайповніше використати новий матеріал, зібраний ним. Протягом редакторської праці ми часто обмінювалися листами, обговорюючи деталі тексту і різних видань». І він сердечно дякує «особливо високоповажному д. Василю Доманицькому, без якого помочі я не був би міг доконати успішно того, що доконано в отьому виданні».

Це єдина стаття, в якій конкретно відзначається внесок Василя Доманицького і який так уперто не хотіли помічати науковці радянського часу.

Листування з Петром Стебницьким розкриває багатогранну діяльність Василя Миколайовича у виявленні, науковому обґрунтуванні й опублікуванні віршів Тараса Шевченка. Він підготував третє видання «Кобзаря», яке видав 1910 року В. Яковенко. Додав нові матеріали до двотомного видання поезій Шевченка (1911 р.). Узимку 1910 року він зладив недільний «Кобзар». Узявся за підготовку шкільного «Кобзаря» у трьох частинах: Шевченко про себе, про Україну, про світ і людей. Незважаючи на хворобу, за п'ять місяців зробив їх та 1 серпня 1910 року надіслав П. Стебницькому в Петербург. Писав, аби окремо видали «Москалеву криницю».

У липні 1910 року він ставить питання про видання «Словника Шевченкової мови», але для того треба було б видати усю спадщину Кобзаря. В. Доманицький запропонував таку структуру: до 2-го тому мали увійти автобіографія, поеми «Слепая», «Тризна», до 3-го — російські твори, до 4-го — «Назар Стодоля», до 5-го — «Дневник», до 6-го — листування Шевченка. «Це найцікавіше, от до цього й у мене руки сверблять. Але що ж — коли короткі» (23.07.1910).

Надія була на те, що цей задум здійснить видавець В. Яковенко, але події розгорнулися в гірший бік. Тривала хвороба легень домочувала Доманицького. Він збирався на лікування в Аркашон (Південна Франція). У відповідь на лист П. Стебницького (12.08.1910 р.) Василь Миколайович пише: «Ну, очевидно, ще далеко «Кобзареві» (тексту) до канонічного. І не тільки 15 прикладів, що Ви подаєте, — мало не всі «політичні» (Сон, Кавказ), страшенно непевні. І з варіантами в них прямо біда. Над цим треба ще поморочитися, і не мені самому це викінчити.

Ех, якби то здоров'я — взявся б до 2-го тому «Критичного розсліду». Матеріалу — боже мій!»

Ось ще слова з листа від 11.07.1906 р., які характеризують працю дослідника: “Взагалі ж, мушу застерегти, що ані жодної коми,— не то зміни слів чи варіантів,— не допускаю без підстави,— і такою підставою майже завжди є автографи Шевченка”.

Праця В. Доманицького при-служилася ще до одного видання “Кобзаря”. Лікуючись у Польщі, він приятелював із Богданом Лепким, бував у нього в Кракові, а той більше гостював у Закопаному. В. Доманицький подарував йому друге видання “Кобзаря”, а їдучи до Аркашона, всі матеріали Шевченка, Марка Вовчка залишив у Лепкого. Це посприяло останньому видати “Кобзаря”, літературознавчі праці про Тараса Шевченка. Він же здійснив друге видання “Історії України-Руси” М. Аркаса, яке готував В. Доманицький.

З весни 1908 року він почав укладати “Українську енциклопедію” в 3—4 томах, але не встиг закінчити.

Останнім внеском В. Доманицького до збірки поезій Шевченка був вірш “Човен” (“Вітер з гаєм розмовляє”). “Зараз одержав Ваш заказний лист,— пише він до П. Стебницького 28.II.1910 р.,— але ж я давно вже (днів 7—8) послав теж заказним листом “Човен” і всякій уваги. Велику кривду зробите, коли “Човна” не посадите по р. 1841, коли вже не можна перед “Гайдамаками”, де йому місце, то хоч перед “Утопленою”. А увагу я до “Човна” не давав тому, що се й без догадок Могиланського вірш Шевченка: ще року 1846 в “Снопіві” оповіщено було, що Шевченко дає: “Черницю Мар’яну”, “Човен”. Отже, про це нема чого й вагатися”. Вірш був опублікований у третьому виданні “Кобзаря” (1910) і в першій книзі двотомного зібрання творів Шевченка (1911 р.).

“Кобзар” за редакцією В. Доманицького був популярним серед українського народу. Петербурзький комітет у справах друку наклав арешт на “Кобзаря” за редакцією В. Доманицького. За вироком судової палати, затвердженим сенатом, у “Кобзарях” 1908 р., 1910 р., першому томі “Творів” (1911 р.) вирізано близько шести аркушів тексту. Вилучено твори “Юродивий”, “Марія”, “Гімн чернечий”, “Світє ясний”, “І Архімед, і Галілей”, “Саул”, уривки з поем “Сон”, “Кавказ”. Згодом цей вирок поширився і на видання “Кобзаря” 1907 року. Та Василь Миколайович про це вже нічого не знав. Він помер в Аркашоні 28 серпня (10 вересня за н. с.) 1910 року.

1914 року у Києві знову видається “Кобзар”, упорядкований Василем Доманицьким. Можливість друкувати твори Шевченка з’явилася після Лютневої революції 1917 року. “Кобзар” за редакцією Доманицького видається в Петрограді й Полтаві. 1918 року він виходить у Катеринославі, Херсоні, Києві. Особливо розкішним було харківське видання. Воно містило статті Д. Багалія “Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство”, М. Сумцова “Шевченко і Слобожанщина” й було орнаментоване художником К. Неметом. Виходять збірки віршів поета у Черкасах, Умані.

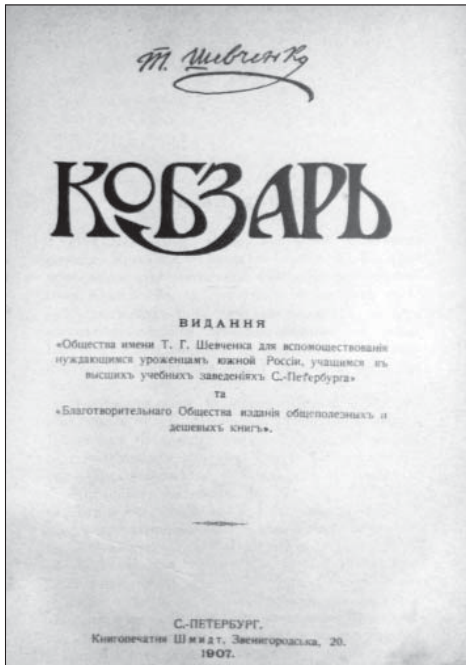
Київське видавництво “Друкар” 1919 року також перевидає “Кобзаря” з другого видання 1908 року зі вступною статтю В. Доманицького “Життя Тараса Шевченка”. Останнє радянське видання “Кобзаря” за редакцією Василя Доманицького здійснило київське видавництво “Сяйво” 1926 року. Хоч замість вдячності редактору й одному з найґрунтовніших шевченкознавців від московсько-

більшовицького режиму пішли зневага й забуття. Та подвижницьку працю Доманицького не забули вдячні українці. Про це свідчить напис на могильній плиті в селі Колодистому:

*Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли. У нас нема
Зерна неправди за собою.*

Вогонь для гартування волі й духу

Приклад старших братів Василя й Платона (1881 року народження, кооператор і громадський діяч) запалив і найменшого Віктора (нар. 1893 р.). Він також став кооперативним, громадським діячем і, як Василь,— шевченкознавцем. 1918 року Віктор Миколайович працює в установах УНР: секретарем товарного відділу Укрінбанку й водночас секретарем правління Центрального Українського Кооперативного Комітету. Його головою був Христофор Барановський

— кооператор і фінансист. 1922 року вченому агрономові й соціологу довелося емігрувати з України, жити й працювати в Чехо-Словаччині, Німеччині, США. Був професором Української Господарчої Академії, Українського Вільного Університету в Мюнхені, дійсним членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. 1945 року взявся за організацію Українського технічно-господарського інституту і два роки був його ректором. Із його наукових праць найвідомішими є “Проблема організації сталого господарства в степу” (1927), “Методика суспільної агрономічної праці в царині пасічництва” (1935), “Засади українського рурбанизму” (1940).

Переїхавши в США, Віктор Доманицький видає дві монографії: “Націотворча роль Івана Мазепи” (1960) та про творчість Великого Кобзаря — “Тарас Шевченко. Син-

тетично-націологічна студія життя і творчості” (Чикаго, 1961). У праці розглядає поета як творця української мови, етнографа й фольклориста, знавця українського звичаєвого права, його історичні та релігійно-філософські погляди. Базовими для написання книги стали “Кобзар” за редакцією Василя Доманицького (1907, 1908), друге “Повне видання творів Тараса Шевченка” в 14 томах (Чикаго-Іллінойс, 1959—1960), дослідження плідного шевченкознавця на зарубіжжі Павла Зайцева, невелика, але змістовна праця народженого в Україні Еммануїла Райса “Тарас Шевченко” в “Українській Літературній Газеті” (Мюнхен, 1960).

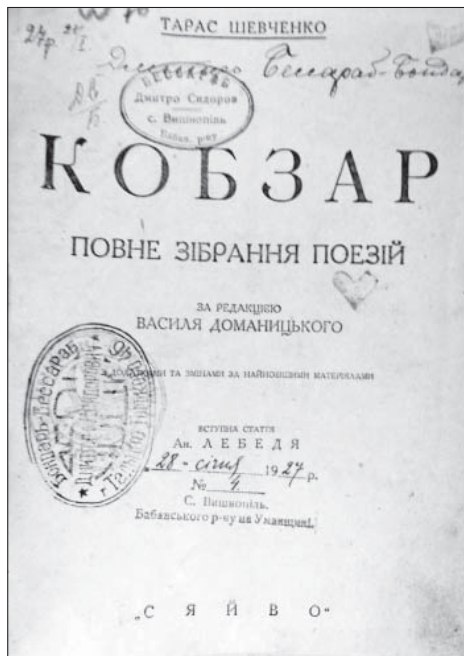
Віктор Доманицький розкрив ті ідеї й грані, які українська наука від радянського часу обминала. Він показав, що Шевченко — пророк українського народу, фундатор науки про націю, національний ідеолог й етнополітик українського народу, духовний провідник визволення поневолених народів і світової боротьби з російським імперіалізмом. Висвітлює вчений і боротьбу російського імперіалізму з Тарасом Шевченком і його ідеями, тобто з українським народом і його духом. Саме за розкриття цього ідейного спрямування творчості поета Віктор Доманицький зазнав нападок від ідеологів комуністичного режиму. Не позбавлена праця критики й у незалежній Україні. Деякі науковці пишуть, що в ній “наукові судження неглибокі”, “літературознавчий аналіз відсутній”. Ніби й не прочитали, що автор назвав її “Синтетично-націологічна студія”, а не суто літературознавча.

Читаючи, по-новому відкриваємо для себе деякі факти. Приятель Т. Шевченка по Академії мистецтв Василь Штернберг з поїздки по Україні привіз етюд кобзаря. Він так схвилював Шевченка, що той згодом викреслював “Кобзаря” малюнком В. Штернберга “Кобзар із повідирем”. До того ж поезія “Перебендя”, в якій виведено образ носія і співацького народу — Божого чоловіка, вміщена у збірці другою.

Виховання українців, вважав Т. Шевченко, має відбуватися на народних традиціях, щоб розвивалися національні почуття, любов до рідного краю. Це підкріплено словами з повісті “Близнюки”, що їх наводить В. Доманицький: “Тільки освіта допомагає зберегти національне обличчя”, бо вона виховує в людях “пошану до всього того, що самій тільки нації належить та її характеризує”. Тут же подає приклад із земляка Андрія Оберемена, який за двадцять років “гідкого солдатського життя не опоганив своєї національної і людської гідності...”, зостався вірний своїй прекрасній національності”.

Патріотичні ідеї Тарас Шевченко втілював і в поезії, і в малярстві. Дослідник розглядає їх як єдиний творчий процес велетарасівської культури. Він наводить приклад із “Автопортретом” (1860, повторений 1861 р.) Т. Шевченка. Тут художник змалював себе у смужковій шапці, кожусі, відтворюючи спорідненість із українським народом. У вусі саяв кульчик — ознака лицарська. Його носили звиятжані запорожці. У портреті митець зобразив себе як народного вождя-месника, борця за Україну.

Тараса Шевченка вважають пророком української нації. У його віршах — духовна програма життя й розвитку для багатьох поколінь у різних суспільно-політичних формаціях. Дослід-

ник розмежовує пророка від поета, оскільки в останнього є “щось від вищої сили, якесь Боже післанництво”. Перший же “вістить-пророкує майбутнє... свого народу і люди слухають тих пророцтв як Божого голосу, як Божої перестороги”. Своє судження він підкріплює даними, що їх zostавили сучасники. Першим про пророцтво Тараса Шевченка писав Пантелеймон Куліш. На Різдво 1846 року в Києві поет читав вірші у якомусь вищому натхненні. Вони звучали “пророчим плачем і пророчим взиванням кобзаря кобзарів українських... Се вже був не кобзар, а національний пророк”. Кияни дивилися “на Шевченка як на якийсь святийник небесний, і се був погляд праведний... Для мене ж сяєво його Духа було чимось надприродним”. То був такий стан захоплених людей, який згодом описав сам Тарас Шевченко у вірші “Пророк” (1848).

Еммануїл Райс, аналізуючи вірші Тараса Шевченка, особливо по-

ему “Кавказ”, зазначає: “Політична поезія Шевченка досягла пророчої сили не тільки щодо виразу, а в прямому значенні цього слова”. Вдруге племін пророцтва Тараса Шевченка проявився 1860 року в майстерні скульптора Михайла Микешина, який створював скульптурну композицію до тисячоліття Росії на замовлення влади. Святий гнів Шевченків падав на загарбницьку політику російського царизму, особливо на Петра I та Катерину II за їхнє остаточне поневолення України. Приятель Федір Черненко бачив оте горіння душі поета й записав: “...Очі його просто палали, він нагадував собою пророка”.

Сам літературознавчий термін “політичні поеми” Віктор Доманицький вважає невідповідним. Натомість пропонує термін “етнополітичні”, а вартніше “буде їх називати “націологічними” чи “націокра-

тичними”. Поезію Шевченка він вважає національною програмою життя і боротьби українського народу. Рідному народу поет сказав найзрозуміліші слова: “В своїй хаті — своя й правда // І сила, і воля”. Поему “І мертвим, і живим...” поет назвав “дружнім посланієм”. В. Доманицький називає її трактатом про славу предків, про визволення, про “сонце правди”, заповіт на “пошану й любов українця до українця”, “бажання власної незалежної, суверенної держави”.

Хоч би що писав Тарас Шевченко: сатиру на царське гноблення України в поемі “Сон”, про визвольну війну кавказьких народів у поемі “Кавказ”, про повсталі проти деспотії чехів у поемі “Єретик”, ми відчуваємо, що в них ідеться про Україну: “Кати! кати! людодіди! // Найлісь обоє, // Накралися...”; “Розбійники, людодіди. // Правду побороли...”; “Кругом неправда і неволя, // Народ замучений мовчить”; “Борітеся — поборете, // Вам Бог помагає! // За вас правда, за вас сила // І воля святая!”. Останні слова поета спрямовані до усіх поневолених народів. Ідеї поета, висловлені в цих та інших творах, набирали розвитуку й “логічної викінченості”. В однійменному 16 розділі автор підсумовує: “Тому маємо всі підстави назвати Шевченка пророком національного визволення поневолених народів та світової боротьби з російським імперіалізмом”. Те, чого не можна було публікувати ні в Росії царській, ні в радянській, можна було “правдиво визначити... у вільному світі”. Віктор Доманицький робить основний висновок: “Головна ідея життя і творчості Т. Шевченка — це відродження самостійної незалежної, суверенної держави, це остаточне перетворення українського народу в українську націю, це розвиток української національної культури”.

Така позиція духовного лідера нації суперечила політиці денационалізації і русифікації, яка велася в усі роки залежності України від Росії. Імперія такого Шевченку не могла простити. Тому й заслала солдатом у віддалений батальйон “із заборону писати й малювати”. Відтоді революційні ідеї Тараса Шевченка влада відкидала, робила вигляд, що їх немає, або ж за-тлумлювала їхнє звучання. Писали, що на літературну творчість генія українського народу мали вплив російські демократи, хоч деякі з них тоді були ще юними. Асиміляцію поневолених народів видавали за розквіт, а Шевченка за співця “братства народів” в імперії. Подібне спростовується геніальною сатирою на гноблення в Російській імперії у поемі “Сон” та у “Кавказі”, який “досі неперевершений малюнок російського загарбництва, російського імперіалізму та самої Росії, як тюрми для ста восьми народів”.

Про духовну силу і значення творчості поета Віктор Доманицький завершує своє дослідження словами: “Наш національний пророк Тарас Шевченко впродовж сто двадцяти літ (від дня виходу “Кобзаря” 1840 р.) став символом боротьби українського народу за свою незалежну, суверенну й соборну державу”. А “Заповіт” до 1917 року був по суті державним гімном. У різні віки й часи Т. Шевченко силою свого творчого духу “об’єднував українців різних земель, різних вір, різних діалектів, — він цементував і цементує політично свідому частину української нації”.

Дослідження “Тарас Шевченко” стало останньою працею Віктора Доманицького. Він помер 24 березня 1962 року.

Олександр РЕЄНТ,
Лев БАЖЕНОВ,
Олег БАЖАН

Часопис «Краєзнавство» на шляху оновлення

Наприкінці 2013 року виповнилося 20 років із виходу в світ першого числа відновленого журналу “Краєзнавство” — спадкоємця і продовжувача часопису, заснованого 1927 року Українським комітетом краєзнавства. Першим відгуком на появу часопису було привітання першого Президента України Л. М. Кравчука, яке надійшло на адресу редакції: “Щиро бажаю творчих успіхів у відновленні історичної пам’яті народу і відродженні національної духовності задля розбудови й розквіту нашої незалежної держави України та щасливої долі її громадян”.

Поява цього спочатку науково-популярного, а згодом суто наукового журналу має передісторію, яка сягає у 20-ті роки ХХ ст. Як відомо, 1925 року, у Харкові, під час роботи першого всеукраїнського з’їзду краєзнавців була обрана президія Українського комітету краєзнавства (УКК), який почав координувати і керувати розвитком краєзнавчого руху в Україні. Виникла потреба мати свій друкований орган. Долаючи організаційні й матеріальні труднощі, перше число журналу “Краєзнавство” з’явилося в квітні, 1927 року видруковано ще два числа. Наступного року видано 1,2,3,4,5,6—10; 1929 — 1,2,3—10; 1930 — 1,2,3,4,5 числа (всього 28).

Відповідальним редактором журналу “Краєзнавство” був Михайло Григорович Криворотченко — учений секретар УКК, людина складної долі. Коли ж краєзнавство стало непотрібне тоталітарному режимові, випуск журналу було припинено, а Михайло Криворотченко, інші члени редакції та чимало авторів видання стали жертвами політичних репресій.

Відтоді збігло 60 літ занепаду та відродження краєзнавчого руху в Україні. У час боротьби за її державну незалежність 27 березня 1990 р. у Києві відбувся установчий з’їзд краєзнавців України, який заснував Всеукраїнську спілку краєзнавців, що взяла на себе зусилля з національно-культурної розбудови суверенної держави засобами всенародного розгортання краєзнавства. Водночас ВСК проголосила себе правонаступником і продовжувачем справ Українського краєзнавчого комітету. Цілком логічно, що головний друкований орган ВСК отримав назву “Краєзнавство” від свого попередника 1920-х років і продовжив свою нумерацію з 29 випуску. (Останнє число журналу за 2013 року є 85-м). У липні 1992 року часопис зареєструвало Міністерство України у справах преси й інформації. До складу редакційної ради увійшли доцент Прикарпатського університету ім. В. Стефаника Петро Арсенич, заступник голови правління Київської обласної організації Українського товариства охорони пам’яток історії та культури Наталя Булаєвська, науковий співробітник Інституту історії України НАНУ Юрій Да-

нилюк, доцент кафедри історії Сумського державного університету Віктор Звагельський, відомий житомирський краєзнавець Георгій Мокрицький, подвижник краєзнавчого руху на Черкащині Михайло Пономаренко, директор Інституту історії України НАНУ Валерій Смолій та ін. Головним редактором із 1993-го до вересня 2011 рр. був багаторічний організатор і керманіч краєзнавчого руху в країні, Герой України, голова ВСК-НСКУ, академік НАНУ Петро Тимофійович Тронько. Редакція часопису у складі Григорія Гайового, Анатолія Ситника, Михайла Кириченка та Ірини Стариковської тривалий час (упродовж 1992—1998 років) розташовувалася у місті Києві по вул.

ства”, президента Українського історико-географічного товариства О. Маринича “Україна: історико-географічні краї”, О. Нестулі “Хрипкий відзвін “великого перелому” (про втрачені церковні цінності за роки тоталітарного режиму). Водночас часопис розпочав публікувати біобібліографічний словник краєзнавців України, пропагує засновану правлінням ВСК Всеукраїнську премію Спілки імені Дмитра Яворницького, висвітлює хроніку діяльності ВСК за 1990—1992 роки, містить інші цікаві матеріали, які засвідчують наукову і пізнавальну актуальність видання. Журнал прагне відобразити свій зв’язок із регіонами України та осередками ВСК у них. Візьмемо за приклад Хмельниччи-

дався. Оскільки редколегія часопису переважно працювала в Кам’янці-Подільському, то до її складу серед інших членів із різних регіонів тоді входили місцеві організатори краєзнавчого руху А. Копилов, Л. Баженов, Л. Місінкевич, В. Прокопчук, В. Савчук (заступник головного редактора). Із 2008 р. редакція зосередила свою роботу при правлінні Спілки в Києві (вул. Грушевського, 4) і тут здійснює випуск часопису. З кінця 2008 року журнал став друкованим органом Національної спілки краєзнавців, із травня 2009 р. входить до переліку наукових фахових видань за спеціальністю “Історичні науки”.

За 20 років видання журналу “Краєзнавство” його редколегія та автори прагнули всебіч-

тики, музеології. Матеріали рубрики “Краєзнавство та туризм” розкривають історико-туристичну привабливість окремих регіонів України. Розділи “Огляди” та “Наукова інформація” — це презентація нових книг, знайомство з науковими заходами, які стосуються всебічного пізнання рідного краю. Як друкований орган Національної спілки краєзнавців, журнал у розділі “Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя” висвітлює найпомітніші події та акції громадської організації, які стосуються відродження й захисту історичної, духовної та культурної спадщини українського народу, формування патріотичних настроїв у суспільстві. Зазначені рубрики формують “обличчя” часопису та вирізняють його поміж інших історичних періодичних видань сьогодення.

Журнал спирається на великий загаль авторів і кореспондентів із числа науковців, краєзнавців, аспірантів, магістрів, освітян, архівістів, музейників, бібліотекарів та інших професій. Його постійними авторами були і є такі відомі вчені України — подвижники краєзнавства, як П. Тронько, Р. Пиріг, Ю. Мищик, Т. Чухліб, Г. Казьмирчук, С. Кульчицький, А. Климов, В. Прокопчук, О. Завальнюк, О. Тригуб, М. Костиця, А. Непомнящий, О. Нестуля, Р. Маньковська, Г. Швидько та чимало інших.

Реформований і оновлений в останні роки науковий журнал “Краєзнавство” не тільки заглиблений у дослідження і популяризацію етапів розвитку краєзнавчого руху, проблем його нинішнього життя, а й спрямований на прогнозування його розбудови на далеку перспективу (див. часопис № 1 за 2013 р. проект “Програми розвитку краєзнавства України на період до 2025 р.”).

Отже, за 20 років видання журналу “Краєзнавство” став справжньою розгортаною енциклопедією, літописом, невичерпним багатющим джерелом краєзнавства і регіоналістики, здобув серед науково-краєзнавчої спільноти авторитет і визнання, сформував своє поліграфічне обличчя, значно підвищив наукову якість і розширив мозаїку опублікованих на своїх шпальтах статей і матеріалів, посів належне місце в науковій періодиці України.

Хочеться вірити, що кожне число журналу читацька публіка і надалі сприйматиме як вісник останніх новин краєзнавчого життя в Україні, джерело глибоких матеріалів з історії України, новітніх методик викладання краєзнавства в школі, публікацій про кращих літописців рідного краю.

Щиро вітаючи з 20-річчям журналу “Краєзнавство”, зичимо редакційній колегії, авторському колективу й усім, причетним до його видання, творчих звитяг у подальшій розбудові часопису, збільшення числа дописувачів і вдячних читачів, нових цікавих матеріалів, продовжувати залишатися одним із організаторів і керманічів краєзнавчого руху і регіональних досліджень в Україні.

Липській, 17. У першому числі журналу “Краєзнавство” за 1993 рік академік П. Т. Тронько писав: “Відроджений... часопис, за нашим задумом, повинен стати справжньою трибуною для великого загону літописців рідного краю, які плідно і безкорисливо вивчають і пропагують безцінні природні та історико-культурні скарби батьківської землі” (с. 7). У зверненні до читачів редколегія у цьому ж числі деталізувала головні завдання видання: “Журнал “Краєзнавство” вважає за обов’язок... плекати український національний патріотизм, протистояти тяжким наслідкам політики денационалізації народу, сприятиме пробудженню синівських почуттів до батьківської домівки, до материнської пісні, утверджуватиме єдність наших краян із Гуцульщини і Слобожанщини, Поділля і Полісся, Наддніпрянщини і Криму, з інших історико-етнографічних областей — У СВОЇЙ ДЕРЖАВІ, У НАШОМУ СЬОГОДЕННІ”.

Перше число відродженого журналу представлено важливими в методологічному та науково-теоретичному плані для перспектив розвитку краєзнавства статтями П. Тронька “Ро-

ду. До складу редколегії часопису ввійшов член правління ВСК, один із фундаторів Хмельницької обласної організації Спілки краєзнавців і її Дунаєвецького районного відділення В. Прокопчук. У часописі розміщені краєзнавчі статті І. Безручка “Сльоза за молю — Патринці” (нарис про село Кам’янець-Подільського району, що на Хмельниччині) та Л. Тимофєєвої “Артіль імені Леніна” (за матеріалами Державного архіву Хмельницької області та обласного архіву СБУ).

Перші п’ять років журнал видавався за зразком часопису “Краєзнавство” 1920-х років. Із 1999 року й до сьогодні він виходить широким форматом (60x84/8) із поступовим збільшенням обсягу. З цього часу і до 2008-го журнал друкувався щорічно одним томом, який об’єднував у собі чотири числа. З 2009 року часопис почав виходити щопівроку, а з 2010-го й до сі Національна спілка краєзнавців видає чотири числа на рік, що вдвічі збільшило обсяг видання. Упродовж 2000—2006 років основним спонсором журналу “Краєзнавство” виступав Кам’янець-Подільський державний (нині національний) університет, і в цьому місті він ви-

но висвітлювати розвиток краєзнавчого руху та регіональних досліджень, бути на вістрі сучасних досягнень та інноваційних процесів у науці та краєзнавстві. У часописі склалися постійні тематичні рубрики, а також з’являються нові, які охоплюють усю організаційну, наукову та науково-методичну сферу своєї галузі. Серед головних рубрик варто назвати “Літопис українського краєзнавства”, “Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення”, “Краєзнавство в особах”, “Черковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс”, “Історія України у світлі регіональних досліджень”, “Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку”, “Вітчизняне пам’яткознавство: традиції, досвід, перспективи”, “Регіональні аспекти історичної демографії”, “Джерелознавчі і біографічні студії”.

Статті й аналітичні матеріали допомагають читачам отримати уявлення про різноманітні форми і методи краєзнавчих студій у XIX—XX століттях, ознайомитися з методологічними принципами мікроісторичних досліджень і розвідками в царині соціології повсякденності, біографіс-

Закінчення.

Початок у ч. 1 за 2014 рік

Звідки прийшла і куди пішла земля Руська?

На цей час москалі доконечно зрозуміли, що поляки поводити їх за носа з обранням на польський трон російського царя, і аж тепер московити розпочинають війну з Польщею. Військо збирається біля Києва під Васильковом під рукою князя, боярина Васілія Шереметева. Шереметев укладає план: ідуть в наступ двома корпусами — двома колонами, перша — все московське військо і українські ліберальні полки, друга позаду, на відстані, трохи ліворуч — відсікати татар, які уклали угоду з Польщею. Козаки відражували боярина від цього: стіймо біля Києва, звідти можуть надати допомогу, а у випадку чого, сховаємось у місті. Шереметев же: “Мы этих полячишек шапками забросаем”. Пішли, татари ще раніше з’єдналися з поляками. Дійшли до Чуднова. І там поляки й татари перетяли шлях, оточили. У поляків більше війська, потужна артилерія. Довелося відступати. Відступали козацьким способом: спереду, позаду і з боків — вози, на яких гармати, пищалі, мушкети до оборони, люди і коні всередині. Йшли. Як так і не розгадав, як можна було пхати по вісім возів з усіх сторін руками. Стріляли з гармат поляки, татари налітали з поля, пускали хмару стріл і мчали назад. Не вистачало провіанту, нічим було годувати коней, а основне — спрага. Немає води. Врешті поляки перекопали шлях, обложили міцно в полі під містечком Слободищами. Люди і коні гинуть від безводдя. Туск, безвихідь. Тоді Шереметев оголошує, що він їде домовлятися з поляками, з коронним гетьманом. Шереметев повернувся і каже: “Поляки нас випускають, тільки без зброї. Першими виходять козаки”. Розгородили попереду вози, козаки вийшли в поле, і тут на них налетіли татари: рубали, накидали аркани... Козаки без зброї, кинулися назад, у табір, але москалі знову загородилися возами й почали стріляти в козаків. І регочуть, і танцюють на возах, бачачи, як татари розправляються з козаками. А далі поляки і татари взяли за них. Я особисто бачив біля Бахчисараю у фортеці Чуфут-Кале підземелля, де сидів Василь Шереметев, а екскурсовод говорила: “Вот здесь 21 год сидел славный русский патриот,

великий русский полководец Василий Шереметев”.

Розправившись із першим корпусом, поляки і татари кинулися на другий, де були козаки правобережних полків. Вони відбили перші татарські навали, а далі поляки підвезли артилерію; вирвавшись з пекла бою, де бачив кров і одірвані голови, Юрій Хмельницький вбіг до шатра й став молитися. Старшини кажуть: не молись, а думай, як нам врятуватися. На їх-

Галина Севрук. “Козовий Сірко”

не щастя нагодився Іван Виговський, на той час київський воевода, пішов у польський табір і вимовив козакам життя з тим, що Юрій Хмельницький складе присягу польському королеві. А куди було діватися? Відтак царською і совіською історіографією він був проголошений ворогом, зрадником. А він, ще два роки пометавшись, перетрактуючись з Москвою і Польщею, поклав булаву і пішов у монастир під іменем Гедеон. Пізніше ж був страчений турками, а Виговський поляками.

На булаву ж було кілька претендентів, але найбільші шанси були в переяславського полковника, наказного гетьмана, шурина Богдана Хмельницького Яким Сомка і в ніжинського

полковника Василя Золотаренка. Але обидва домагалися в Москві, щоб Україні були залишені хоч якісь вольності. Але колишній слуга Богдана Хмельницького пройшов Івашку Брюховецький сказав москалям: “Зробіть мене гетьманом, і я вам все-все віддам”. На раді під Ніжином в оточенні московського війська Брюховецький був настановлений гетьманом, а Сомко, Золотаренко й ще інші старшини страчені. Брюховецький їде до Москви, одружується на боярській дочці, сам отримує боярський чин, а на Україні москалі “сараною сіли”. Московські залоги стоять уже не тільки по всіх містах, а й по багатьох селах. Московські солдати, обшарпані, в постолах — кормляться. Заходить москаль до дядька: годуй і напувай. Давай ще горілки. Немає. Москаль біжить до свого начальника і кричить: “Слово і дело государево”. Себто, дядько нібито казав щось проти царя. І того хапають, на дибу. І в того два виходи: сказати — казав, тоді йому одрубують голову, не казав — закатують. Немислимі побори, немислимі утиски. І народ повстав. Це не було підготовлене повстання, не було ватажків, повстало кожне місто, кожне село й гнало москалів. Брюховецький побачив це і каже, що він теж проти москалів. І їде з військом назустріч правобережному гетьману Петру Дорошенку в надії, що з’єднане військо обере його гетьманом. Але під Опішнею власне військо розшматовує його. З Брюховецького й почалася на Україні справжня Велика Руїна. Зринають і падають гетьмани: Многогрішний, Суховій, Тетеря, Ханенко... Проти Дорошенка виступає князь, боярин Ромодановський, Дорошенко розгромлює його, але не переслідує, а той, узявши до спілки лівобережного гетьмана Самойловича, кілька років тримає в осаді в Чигирині Дорошенка. І Самойлович, і Многогрішний — вірні служки московського царя — скінчили в Сибіру.

Так, українську історію не можна читати без валідолу. А читати її треба тільки за Шевченком. Тільки там справжня правда. Про деякі періоди, події нашої історії написані цілі фоліанти: це так, це — інак. А тільки те, що сказав Шевченко — остання правда.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару.
Виступили з-за лиману
З турками татари.
Із Полісся шляхта лізе,
А гетьман-попович
Із-за Дніпра напирас
Дурний Самойлович
З Ромоданом. Мов та галич
Вкрили Україну,
Та й клюють елико мога...

Гідні подиву оцінки різних діячів Шевченком: не маючи підручників, курсів історії, він виносить точні вердикти, навіть оте “дурний Самойлович” точно і справедливо: служив Москві ще й життя скінчив у Сибіру. А зв’язаний Дорошенко бився на всі боки, а потім до Чигирина приїхав Іван Сірко й каже: боротьбу ти ведеши велику, але й крові ллється багато, нашої крові. І До-

рошенко склав булаву й скінчив життя в сільці Ярополці під Москвою, давши в потомстві жінку Пушкіну — Наталія Гончарова з Дорошенків. Пушкін пише їй:

Галина Севрук. “Петро Сагайдачний”

“Проезжая Ярополче, был на могиле твоего деда”.

І був Мазепа, одним своїм учинком спокутувавши всі свої попередні провини, і були інші. Москва завжди діяла облудою, брехнею, хитрістю. Закликає Петро І до Москви гетьмана Івана Скоропадського, його віншують два місяці, влаштовують бали на його честь, ферверки, а коли він сідає в карету їхати додому, йому вручають промеморію, що він уже не гетьман, а на Україні буде правити Малоросійська колегія. У гетьмана інфаркт, і до Глухова, до столиці привозять його тіло. А на війну, на копання каналів женуть десятками ти-

сові до кордонів Трансильванії” 1652 р. З указу Петра І 1721 року (як бачимо, зовсім недавно) Московія почала називатися Росією. І почали вони творити свою брехливу історію, мовляв, Росія — це III Рим (зовсім так, як III Рейх); за Карлом Марксом Росія — “неподвижный монгол”. І вже руська земля, руські воїни, руські книги — а вони ніколи не були руськими. І шапка Мономаха, яку показують усім, то насправді шапка хана Золотої Орди Узбека. Ото

вона їхня. А все інше — прорубавши “окно” в Європу, увесь вік лаять у нього, тягнуть звідти, що погано і добре лежить. І в широко проламані українські двері. Московія-Росія була, є і буде дикою, відсталою, жорстокою країною.

До речі, коли старший із гвардійців Олексій вбиває Петра III, Катерина в передпокої на шубах платить “натурою” решті чотирьом Орловим, а потім убиває законного імператора Івана VI — Івана Антоновича. Олександр І вбиває свого батька Павла І. Інакше й бути не могло, бо навіть їхні зверхники — дико жорстокі: дітовбивці, братовбивці, чоловіковбивці. Іван Грозний убив свого сина, а вісім жінок згноїв по темниці, Петро І своїми руками задушив сина Олексія, бо той був м’який, книжний, богобоязливий, сестру Софію заточив у тюрми, як і дружину з роду Лопухових, Катерина II вбиває чоловіка, Петра III.

Так-от, у час підписання Переяславської угоди в Московії не було жодної друкарні, Євангеліє було переписане од руки безліч разів, і вже не тільки миряни не знали, що їм читає священник, а й він сам. І тоді 1652 року до Москви запросили з Києво-Могилянської колегії (з 1701 р. академія) 30 академістів на чолі з Єпіфанієм Славинським, і вони перекладали з грецького оригіналу Євангеліє, Псалтир і інші книги, аж до Космогонії і “Життя Александра Македонського”. Про це ми довідуємося з докладних записок Павла Халебського (Алепського), сина вселенського, антіохійського патріарха Макарія, які двічі (1654, 1656 рр.) відвідали Україну і Московію. Про повну безграмотність московитів Халебський пише і оповідає про високу грамотність українців, про братські школи, про те, що в Україні більшість жінок були грамотні й знали церковну відправу і співи. А тоді звідси ж, з Могилянки, приїжджає Симеон

Галина Севрук. “Київ XI ст.”

Полоцький і привозить силаботанічну систему віршування (московити не вміли віршувати), а тому професор Могилянки Феофан Прокопович привозить теорію драматургії і ставить трагікомедію “Володимир” (московити знімають бунт: “хоромы комедийные ставят”), і стає вихователем царських дітей і укладає проєкт російської Академії. А інший українець, Степан Яворський, стає блюстителем патріаршого престолу (патріарха Никона Петро I ув’язнив) і збирає найбільшу на той час бібліотеку. Та і в подальшому в Петербурзі при царях були священники-сповідальники з України, й композитори — Бортнянський, Березовський, і капели з українців, українські співи, кухня. Хоч коли-небудь московити поцінували за це українців? У відповідь ми отримували погроми української культури. Бодай би подякували хоча б за те, що ми одягли на них штани, вони б і досі ходили без штанів. А Московія, приймаючи те, й далі оббирає, гнітить Україну, має її за свою вотчину, й уярмлює, поневолює інші народи. В усіх російських шкільних і вишівських підручниках містяться розділи з “покорення”: “Покорение Сибири”, “Покорение Кавказа”, “Покорение Средней Азии”. І як це так — “покорять”? Живе вільний народ, зі своїми порядками, своїми звичаями, своєю мовою, і ось приходять загарбники і “покоряють”. І як? Прочитайте про це хоча б у Льва Толстого: “Хаджи Мурат”, “Рубка леса”. Як це відбувається? Приходять військо, вирубують ліс, оточують аул і підпалюють його. Стріляють у людей, кидають багнетами у вогонь дітей. Голоवेशки на місці аула. Покорили! І ставлять там помпезні пам’ятники — Паскевичу, Єрмолову. Вони там стоять і досі. “Крым наш, сколько пролито русской крови за Крым...” Але хіба можна міряти пролитою кров’ю територіальні захвати і уярмлення народу? А скільки пролито за Крим української крові, зокрема, за визначенням Карла Маркса, саме Запорозька Січ врятувала Європу (і Москву також) від турецько-татарської експансії. Подібне відбувається й на Україні, але уже як із “молодшим братом”. Тяжка кріпаччина, знищення Запорозької Січі, знищення українських шкіл. Заборона української мови і культури: спершу Петро I заборонив церковні книги українською мовою, а далі Валуєвський (1863 р.), Емський (1873 р.) укази на повну заборону української мови — видання книжок і підручників, увезення українських кни-

Галина Севрук.
“Григорій Сковорода”

жок з-за кордону, постановка п’єс українською мовою і т. ін. А мова — це ж найважливіша складова національної ідентичності. І це триває й далі — перед Першою світовою війною антиукраїнський московський смерч пройшов по нашій землі, він не припинявся за радянської влади, в час приходу до Києва радянського війська під керівництвом червоного командира, колишнього жандармського полковника Муравйова (Ленін однією рукою тримає телефонну трубку, в яку вітає Центральну Раду, а другою пише наказ на наступ на Київ Муравйову); у Києві розстрілювали кожного, в кого знаходили документ або лист, писаний українською мовою; розстрілювали канцеляристів (в установах, на заводах, які вели справи українською мовою, екскурсоводів у музеях, хто проводив екскурсії українською мовою, в перші ж роки Радянської влади були розстріляні “Просвіти” (в моєму селі Вертіївці під Ніжином — 50 осіб) за те, що читали діткам книжки українською мовою.

Я пам’ятаю шкільні підручники — російською мовою “Родная речь” на прекрасному білому папері в твердій глянцевій обкладинці, й українська “Читанка” на сірому папері з обкладинкою з пресованої стружки, об яку діти ранили пальці. В 37-му році підставою для репресій було українське прізвище; сплановано забирали від хати до хати людей і або розстрілювали, або відправляли в ГУЛАГ. Учителям російської мови плати-

ли на п’ятнадцять відсотків більше. У 1934—37 рр. були репресовані, розстріляні всі провідні українські вчені, філософи, історики, мовознавці, письменники, кобзарі, художники, вишівські викладачі і сільські вчителі. Так утверджувався новий лад: “Загоним железной рукой человечество в счастье”.

Так, наша вина впродовж віків також велика. Не вистачало розуму, волі, рішучості у Богдана Хмельницького, не скористався ситуацією Іван Виговський, а коли після 1917 року на міжнародну арену виходили Польща, Чехословаччина, Фінляндія, Україна, перші три вийшли, а Україна, в особі Грушевського і Винниченка, повірила Леніну, що в них соціалісти і в нас соціалісти, і вірні між ними не може бути, згаляли час в безплідній балаканині, не створили свою армію.

Гоніння на все українське триває й сьогодні, бо, проголосивши незалежною Україну, не зробили дерадянізації, люстрації, залишились при владі ті ж комсомольсько-партійні керівники, знову переписується історія на радянський лад, український президент вояжує за благословенням і вказівками до Москви, московські попи не їздять у свої Рязань, Кострому, Тулу і Новосибірськ, а

Галина Севрук. “Козацька Рада”

Сучасне суспільство не інтелектуальне, його не цікавить життя Духа, воно живе, щоб поїсти, попиту, розважитися. Подивимось насамперед на нашу “еліту”. Що крім наживи її цікавить? Нічого. Сьогодні ми знову поділилися. Сьогодні є вони (багаті) і ми, прості люди. Ми — це українці, кому дорога Україна, хто хоче її розвою, і вони — хто проти, хто за інші цінності, за іншу націю, за

атами. Недарма та ж Росія увесь вік лазила і лазить через вікно в Європу, шоправда, досягнути вповні європейські цінності вона нездатна, бо вона відстала, захланна, дика, й через те придумала собі “свой особый путь”. “С Европой мы должны разговаривать не о мире, а языком автомата Калашникова”. А для нас прилучення до Європи — порятунок: демократизм, європейська культура, техніка, європейська економіка, самоповага. Так, не всі європейські цінності найвищої проби, але вони на сьогодні кращі, чистіші, присутніші. Тож ідемо до Європи, та більше, нас там чекають. Але того не хоче Росія, і тисне, і гне, і провокує. Бо без України немає імперії, бо сама Росія відстала, в неї одвіку не розвинені продуктивні сили, в неї, власне, немає свого сільського господарства, вона живе за рахунок нафти і газу, колись “підкореної”, захопленої, загарбаної — не своєї, чужої — Якутії. А демократію за нафту і газ купити не можна. І наша влада, поблукавши, побрехавши народів, пофарисействувавши, підкорилася Москві, відкинула європейський шлях. І прямує в азіатську п’янку, безкультур’я, безхліб’я, бездержавність.

І що ж тепер робити нам?

...Мені часто сниться Майдан. Той велетенський Майдан, правдивий, певний своєї сили, непохитний, який проголосив свободу і демократію. Майдан був і залишається в наших серцях. Може так, він знову відбудеться, і тепер його ніхто не зможе знехтувати. Лишається одне: самим творити таку силу, яка буде боротися за Україну в Україні. Може, це буде Новий “Рух”. Нова “Просвіта”, чи якась інша інституція, яка об’єднає народ, вдихне в його груди вітер свободи і звитяги.

...Як важко жити в такому обвалі, в крахові надій і сподівань, у розчаруванні, у відсутності перспектив. Кришиться серце, плаче душа, голосить безнадія. І рветься, рветься звідкілься з глибини душі крик: люди, українці, ви ж колись були сміливі і горді, схаменіться, не вірте плутократам, поважайте себе, станьте плече до плеча, захистіть Україну, захистіть своїх дітей!

Земляче, відчуй, що Україна — твоя країна і тільки в ній ти можеш жити. Йди на вибори, голосуй за український парламент, українського президента. Борися!

Юрій МУШКЕТИК

¹ Тут і далі цитати будуть: “Літопис Руський”. Київ, видавництво “Дніпро”, 1989 рік.

Галина Севрук. “Богдан Хмельницький з військом”

Галина Севрук. “Кошовий Самійло Кішка”

в Україну, впроваджувати “руський мир”, Москва святкує хрещення 1025-річчя Русі, хоч самої її тоді ще не було і в помині. Російська мова панує у нас в інформаційному просторі: на радіо, телебаченні, в пресі, в установах, у Верховній Раді. І вона знову “виша”, хоч нині це фактично мова блатняків і попси (за поширенням матюків вона перша в світі).

Коли двадцять із лишком років тому над нашими головами замайорів жовто-блакитний прапор, ми були певні, що навіки здобули незалежність, демократію, що в Україні запанує економічна, соціальна і національна справедливість. Але ми були прикуті до Росії іржавим ланцюгом і того ланцюга не обірвали, і от із нею разом наша теперішня “еліта” криміналізується, зісповзає з української орбіти, капітал нарощується адміністративними засобами. Старі цінності почала розвалювати “Велика російська революція” (як писали колись), світ захитали. Нині ж добиває Україну зросійшена бандитська влада. “Елітою” стають злодії й ті, хто грає на руку “старшому брату”, кого навчали в партшколах і училищах КДБ.

іншу мову. Ми в загрозливому становищі між остаточною втратою національної ідентичності і відродження українства. Росія знову молотить про неповний суверенітет, про державу, яка не відбулася. Влада не хоче захищати національні інтереси, народ не хоче такої влади, але й не хоче захищати свої права од влади. (За тривалістю життя Україна сьогодні між Гондурасом та Монголією). У нас панує псевдodemократія, повний занепад парламенту і конституціоналізму, а совковий натовп увесь час озирається на Кремль. Та й опозиція далеко не на рівні, вона вся в пустопорожній балаканині. Не поставлені конкретні цілі, немає спроб вибудувати свою українську еліту, направити школу, допомогти й виховати народ на рідній історії. (Нація, яка не пам’ятає себе, нездатна до боротьби). Знову розмови про прихід нових людей (а їх справді дуже мало), сподівання негайних перемін, шастя для всіх. Усі негаразди, уся біда проявилися вочевидь, коли постало питання про входження до Європейського Союзу. Здавалося, все ясно, як Божий день: або ми прилучаємось до цивілізації, або залишаємось азі-

День українського політв'язня

Василь ОВСІЄНКО,
політв'язень 1973—77 та 1979—88 рр.

Це не були ані підпільники, ані якимось чином організовано пов'язані між собою люди. Їхні осередки діяли на основі міжособистих контактів. Та вже фактично існувала інфраструктура виготовлення й розповсюдження альтернативної літератури — самвидаву, особливо з появою 1970 року машинописного журналу “Український вісник” (редактор В. Чорновіл). У самвидаві переважно не ставилося сакраментальне питання про зміну ладу. Але, діючи в межах існуючої системи, шістдесятники відновлювали суму соціально-психологічних якостей винищеної в 20—50-х роках інтелігенції: природну самоповагу, індивідуалізм, орієнтацію на загальнолюдські цінності, неприйняття несправедливості, повагу до етичних норм, до права й законності. У цьому середовищі панувала висока культурна й моральна атмосфера, чутливість до нових ідей. Воно протистояло і офіційній тоталітарній ідеології, і примітивізму. Воно об'єднувало людей різних поглядів і національностей, які, однак, ніколи не оголошували один одного ворогами: в той час усім однаково потрібна була свобода, а державна самостійність України уявлялася ймовірним гарантом такої свободи. Епоха старанно культивованої безликої маси і тотального страху поволі відступала — відроджувалась Особистість, що була основою християн-

12 січня 1972 року в Україні здійнялася нова хвиля арештів. За ґратами опинилися лідери шістдесятництва Іван Світличний, Євген Сверстюк, В'ячеслав Чорновіл; цього ж дня або впродовж якогось півтора року — також Василь Стус, Іван Дзюба, Зіновій Антонюк, Надія Світлична, Данило Шумук, Іван Коваленко, Микола Плахотнюк, Леонід Плющ, Семен Глужман, Олесь Сергієнко, Василь Лісовий, Євген Пронюк, Василь Овсієнко, Валерій Марченко — в Києві; у Львові та в Галичині — Іван Гель, Ірина та Ігор Калинці, Михайло Осадчий, Стефанія Шабатура, Зорян Попадюк, о. Василь Романюк, Богдан Ребрик, Оксана Попович, Ірина Сенік, Василь Долішний, Володимир Рокецький, юнацькі групи Володимира Мармуса у с. Росохач на Тернопільщині та Дмитра Гриньківа в Печеніжині; Роман Калапач і Любомир Створосольський у Стебнику; у Харкові Анатолій Здоровий, Ігор Кравців; в Умані Кузьма Матвіюк, Богдан Чорномаз; у Кременчуці Григорій Маковійчук, у Черкасах Василь Захарченко; у Нальчику Юрій Шухевич; ще перед тим в Одесі Олекса Різників, Ніна Строката... Список сягнув сотні осіб. За цим стояли сотні обшуків; тисячі людей були стероризовані допитами. Репресивна машина охопила всі регіони України, де жевріло національне культурне життя.

ської європейської культури (“Ти знаєш, що ти — людина?” — спитав Василь Симоненко ще на початку 60-х). Культурницькі вимоги Особистості неминуче перерости в рух політичний, антиімперський, оскільки колоніальне становище було основною причиною нищення української культурної самобутності. Поезія В. Симоненка була, можливо, найпершим виразним свідченням цього dorostання до політичних вимог: “Народ мій є. Народ мій завжди буде. Ніхто не перекреслить мій народ”. Це був моральний, етичний спротив блискучої когорти талановитих Особистостей, які вже здатні були розгорнути великий національно-визвольний рух. Це розуміла й колоніальна влада — з її погляду удару по шістдесятниках було завдано, може, й запізно.

Український самвидав перетинав кордони і “залізну завісу”. Він звучав по радіо “Свобода”, виходив іншими мовами. Він розхиту-

вав російську совєцьку імперію, яка вже не витримувала ідеологічної, економічної та військової конкуренції з демократичним Заходом і мусила втягуватися в процес “відпруження”. Тому Політбюро ЦК КПРС 30 грудня 1971 року постановило розпочати всесоюзну кампанію проти самвидаву з метою ліквідувати альтернативу тотальній ідеології. Для українського руху було розіграно окремих, “шпигунський детектив” — через заїжджого туриста з Бельгії Ярослава Добоша, щоб через нього зарекламувати зв'язок із “зарубіжними націоналістичними центрами”. Його затримали 4 січня 1972 року на кордоні в Чопі. Після належної “обробки” він сказав, що зустрічався у Львові та Києві і “обмінювався інформацією” з кількома шістдесятниками. Примітивна авантюра зі “шпигунськими пристрастями” закінчилася прес-конференцією Добоша 2 червня, після чого його видворили за межі СРСР.

Репресованим письменникам

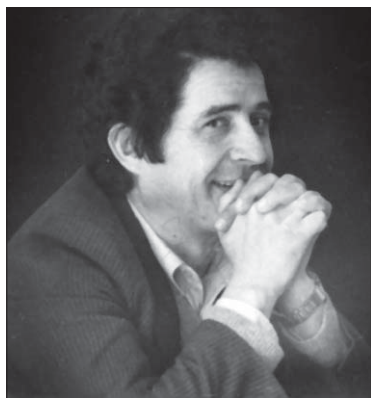
1934-го інкримінували тероризм — шістдесятникам “шили” шпигунство. Насправді ж довелося показати світові, що “найпрогресивніша в світі” держава боїться слова правди, боїться діалогу, боїться прав людини — ще більше, ніж боявся нацизм, — і виставляє проти них танки в Празі та конвой у Києві. Це вже означало агонію режиму.

Нікому тоді не інкримінували ніякого “шпигунства” — лише “антирадянську агітацію і пропаганду” (ст. 62 КК УРСР), але майже всі провідні діячі шістдесятництва дістали максимальний реченець — 7 років ув'язнення в таборах суворого режиму та 5 років заслання — й етаповані за межі Батьківщини — у Мордовію та Пермську область Росії, потім до Сибіру чи в Казахстан. Найупертіші, що не давали ніяких показів, були заборонені до психіатриччю (Леонід Плющ, Микола Плахотнюк, Василь Рубан, Ганна Михайленко та ін.).

Фізично розгромивши шістдесятників, Москва мала і другий, і третій хід. Вона розгорнула безпрецедентну експансію на Україну, прагнучи ліквідувати її мовну, культурну та історичну національну ідентичність. Робилося це через згортання українськомовної системи освіти, переведення на російську мову газет і журналів, тотальну русифікацію справоведення. Унаслідок цього величезні маси української людності у своїй національній і релігійній самосвідомості опустилися нижче нуля: вони стали соромитися й цуратися свого українства, перестали хрестити і вчити своїх дітей української мови й культури. “Процес пішов”, і інерція його триває донині.

Суспільна атмосфера після 1972-го, на відміну від 1965-го, була гнітючою. Поодинокі спроби протестувати проти арештів душилися щонайжорстокіше (Микола Лукаш, Василь Лісовий). Усіх, хто не давав показів проти заарештованих і виявляв найменші ознаки співчуття до них, звільняли з роботи, викидали з черг на квартири, їх самих або їхніх дітей не допускали до вищої освіти чи виключали з інститутів, їм закривалися будь-які можливості службового зростання і творчого оприлюднення. Хто хотів вижити — мусив принизливо каятися, криводушно писати пасквілі на своїх недавніх друзів або закордонних “українських буржуазних націоналістів” — найманців іноземних розвідок”, вичавлювали з себе фальшиві оди на честь душегубів своєї батьківщини.

● СТЕЖКАМИ...

Михайло КАМЕНЮК

Виповнилося 125 літ від дня народження жінки унікальної долі, високоталановитої, самобутньої письменниці-емігрантки Галини Журби (Домбровської), про творчість якої, на превеликий жаль, майже не знає тепе-

рішня Україна. Журба — один із багатьох її літературних псевдонімів. Із прожитих 92 років — 70 в еміграції.

Зусиллями краєзнавців і письменників Вінницької області нещодавно встановлено географічно точне місце народження, дитинства і ранньої юності Галини Журби. Це колишній хутір “Олександрія” — один із багатьох маєтків знаменитого роду польських князів Потоцьких, які владарювали на Правобережній Україні в XIX столітті. Знаходився цей хутір поблизу села Соболівка Теплицького району між Гайсином та Уманню. Тут під відкритим небом, у тіні шатра великого волоського горіха ентузіасти створили символічний “робочий кабінет” Галини Журби: виготовлені з цільного стовбура віковичного дуба письмовий стіл і стілець, хрест зі стелою, на якій пам'ятний надпис.

Журба

Напередодні святкування ювілею видатної землячки районна влада Теплика започаткувала щорічну літературну премію імені Г. Журби за поширення української національної ідеї у світі засобами художнього слова і культури. У Вінниці днями виходить друком один із кращих її творів: автобіографічна повість “Далекий світ”. Останнє стало можливим завдяки передачі Українською вільною академією наук (УВАН) зі США в подарунок землякам Галини Журби виданих у діаспорі її головних книжок. Чимало з написаного, надто рукописи, звичайно, загубилися у вихорі часу, чимало ще можна відшукати, якщо докласти зусиль.

20-річною дівчиною Галина Журба дебютувала в Одесі книжкою яскравих оповідань “3 життя”, 1919 року в Києві виходить її друга книжка прози — “Похід життя”. Пізніше були видані у Львові, Буенос-Айресі, Нью-Йорку повісті й романи “Зорі світ заповідають” (1933), “Революція йде” (1937), “Доктор Качіоні” (1943), “Тодір Сокір” (1967) та інші.

У чому ж унікальність цього дивовижного життя? Галина, донька заможного польського шляхтича Амвросія Домбровського, керуючого маєтком Потоцьких, виховувалася в суворому дусі католицького віросповідання. Але неповторна романтичність доколишньої пишної української природи, щоденне спілкування з простими, але ду-

Галина Журба (Домбровська) зі своїми ровесниками і товаришами по еміграції, що, як і вона сама, народилися 1888 року, Левком Чикаленком та Володимиром Міяківським

же яскравими, мудрими і навдивовижу свободолобивими працівниками поміщицького маєтку, переважно українськими селянами, їхні пісні, казки, легенди, звичаї дали їй інше, головне в житті виховання. Молода дівчина прийшла в літературу одержима Україною та її драматичною історією, щиро полюбивши український простолуд.

Вона їде до Києва—1918 року, так переконливо описаного в булгаковській “Білій гвардії”. Місто кишить утікаючими від червоної революції монархістами, декадентами, багатіями, комерсантами, повіями. Але в провінціалки Галі Домбровської інша мета: вона цілковито належить середовищу української літературної богемі. Співробітничав з журналом “Українська хата”, знайомиться з такими літера-

турними велетами, як Нечуй-Левицький, Старицький, зовсім іше юнаками, але майбутніми класиками Єфремовим, Тичиною, Рильським та іншими, захоплюється виставами українських театрів за участю всіх відомих тоді зірок, зазнає смаку першого літературного визнання. І водночас, щоб не померти з голоду, працює друкаркою-перекладачем, навіть іноді ходить по міських дворах із сокирою, наймаючись до міщуків рубати дрова.

А потім була евакуація до Польщі разом з урядом УНР і біг, біг, біг безконечними еміграційними путівцями. Родичі з Домбровських займали на той час у Польщі високі державні посади, можна було попросити у них прихистку і не знати горя та біди. Але вона вже була українокою, українською патріоткою до скону.

Меморіальний комплекс Галини Журби на місці колишнього хутора “Олександрія” у Вінницькій області

Окремі не витримували задушливої атмосфери і спивалися, накладали на себе руки... Найстійкіші — надовго йшли у “внутрішню еміграцію” (Михайлина Коцюбинська, Ліна Костенко, Валерій Шевчук), або й справді емігрували в Росію (Павло Мовчан, Лесь Танюк).

Загалом національний опір був героїчно стійким. Випадки морального падіння і каяття, щоб купити свободу, попри шалений тиск, були вкрай рідкісними. Тут слід віддати належне КГБ: він “добирав” на цю новітню Січ Запорозьку високоякісні кадри. Шістдесятники продовжили свою боротьбу і в неволі, пишучи й там самвидав, борючись за статус політв’язня, захищаючи свою честь, — а отже, й гідність цілої нації. Зокрема з ініціативи “зеківського генерала” В’ячеслава Чорновола вони з 1975 року почали відзначати 12 січня День українського політв’язня голодовками і протестами. Їх підтримало старше покоління — повстанці, які чесно досиджували 25-літні й більші терміни і мали в таборах авторитет найстійкіших борців. Шістдесятників морально підтримував демократичний світ. Через них світ довідався про Україну, яка бореться, — і став їй допомагати. Світ поважає країни, які засвітилися духовними проявами.

Незалежність не впала нам із Неба. Це шістдесятники, а через 5 років після їхнього арешту Українська Гельсінкська Група, поставили українське питання у контекст протистояння тоталітарного СРСР і демократичного Заходу і разом із ним подолали Імперію Зла, здобули свободу і незалежність. Ще 1981 року відомий дослідник політичної

Євген Сверстюк зустрічається з молоддю

думки Іван Лисяк-Рудницький відзначив: “...підтверджена фактами значущість українських дисидентів не викликає сумнівів. Жертовність цих хоробрих чоловіків і жінок свідчить про незламний дух української нації. Їхня боротьба за людські й національні права узгоджується з тенденцією світового загальнолюдського поступу в дусі свободи. Українські дисиденти вірять, що правда свободи переможе. Тим, кому пощастило жити у вільних країнах, не личить вірити менше”.

Ці слова стосуються молодих сучасників. Зі втіхою ми, колишні політв’язні, бачимо, що покоління молодих українців, яке вже виросло під синьо-жовтим прапором і тризубом, прийняло естафету прямотої і самонаповнення України питомим змистом, бо не хоче жити в Україні постсоветській — по суті, колоніальній. Перемога ваша немінуча, от тільки не знати, якою буде її ціна. Та ми віримо, що ви не осоромите козацького роду.

Галина Журба, що померла 1979 року у Філадельфії і похована на місцевому кладовищі Баунд Брук, була непохитним авторитетом, честю і совістю української еміграції. Не признавала жодних компромісів з комуністичним режимом. Тому наприкінці життя і стався її ідейний розрив з більшістю заокеанських емігрантів-українців. Письменниця не могла змиритися з їхнім угодиством, схильністю до визнання успіхів національної політики радянської України та СРСР загалом. Саркастично вона оцінює в 1970-ті роки успішні й часті зарубіжні гастролі українських ансамблів пісні і танцю, бандуристів, естрадних виконавців, вбачаючи у цьому лише пропагандистську приманку для легковірних, декорацію, якою намагаються заретушувати заслання Василя Стуса та інших інакодумців, розп’яття Івана Дзюби та його праці “Інтернаціоналізм чи русифікація?” тощо. Цей комплекс полегшеного, “невинного” сприйняття “землячками” дійсності вона називає в одній зі своїх брошур вбивчо: Хохляндія!

Велика письменниця Галина Журба помирала не просто в страшенних злиднях, у холодній мансарді злидарського міського кварталу; вона йшла з життя, зазнавши гірко-го розчарування в “борцях за українську національну ідею”, що оточували її. Гіркота була та-

кою великою і незвичайною, що 90-річна жінка письмово заповідала свій труп для дослідів в анатомічному театрі. На щастя, друзі цього пункту заповіту не виконали. На могилі Галини Журби вони у вигляді надгробка поставили пам’ятник її кращій книзі: “Далекий світ”.

Письменницю поховали в чужинській американській землі поруч із такими гігантами українського слова, як її ширший друг по життю і літературі Улас Сам-

чук, поети Євген Маланюк, Тодось Осьмачка.

Українська літературна еміграція — і це постає перед нами нині з незаперечною правдою — зуміла створити істинні шедеври. Вона працювала в світовому літературному контексті, вільна від цензури й соціальістичного дурману. Вельми часто наші опоненти лукаво запитують: якщо є така велика література — українська, чому ж жоден із її творців не відзначений, приміром, Нобелівською премією?

Відповідь на це проста. За всі часи існування української літератури НІКОЛИ жоден уряд, жодне державне утворення не просувало за кордон, на світовий ринок КРАЩУ українську книгу. Ні царський режим, що взагалі її не визнавав, ні радянський, що затоптував у багно кращі твори, ні (що особливо дивно і страшно!) нинішній, народжений незалежною Україною. Ніколи КРАЩІ українські твори не отримували державної підтримки для перекладів на світові мови.

Українські письменники, як уявляється, існували і, на жаль, продовжують існувати в певній “культурній, фольклорно-етнографічній резервації”, яка живе і розвивається за своєю внутрішньою логікою. І з цим важко погодитися. І з цим важко змиритися.

«Захистити музей Максима Богдановича — обов’язок нашого сумління, справа нашої честі»,

Наприкінці 2013 року з Мінська надійшла тривожна звістка: Міністерство культури Республіки Беларусь вирішило “оптимізувати” музей Максима Богдановича, зрививши цей визначний науково-меморіальний заклад ...філіалом столичного Літературного Музею. Нагадаємо, що Максим Богданович — поет, перекладач, літературознавець, культуролог належить до найвизначніших лідерів білоруського національного відродження ХХ століття. Новаторська творчість і патріотична діяльність генія білоруського народу набула широкої популярності завдяки перекладам на головні європейські мови.

Голові Ради Міністрів Республіки Беларусь п. М. В. М’ясніковичу

Шановний Пане Голово! Напередодні Нового року стало відомо, що Міністерство культури Республіки Беларусь ухвалило рішення “оптимізувати” Літературно-меморіальний музей Максима Богдановича, позбавивши його існуючого статусу і зробивши звичайним філіалом Музею історії білоруської літератури.

Звістка про небезпеку, яка нависла над Музеем класика європейської та світової літератури, викликала глибоке занепокоєння у серці кожного, хто знає, поважає і любить білоруську культуру, шанобливо ставиться до Вашої класичної та сучасної літератури, підтримує живі стосунки з сучасними білоруськими письменниками.

Для кожного українця образ Ікара білоруської поезії є втіленням сили духу рідного народу, взірцем синівської любові до вітчизняної історії та культури, патріотичного плекання рідної мови. Поет-новатор, поет-інтелектуал, Максим Богданович вибирав найцінніше зі світової поезії і цим збагачував білоруську національну скарбницю. З особливим пієтетом ставився Богданович до України, її літератури, високо цінував творчість Тараса Шевченка та Івана Франка, знав і шанував своїх сучасників Володимира Винниченка, Грицька Чупринку, Володимира Самійленка.

У незалежній Україні пам’ять про Максима Богдановича пошановано найповнішим із видань, що вийшли за межами Білорусі, а також численними науковими дослідженнями. А в Ялті, де завершився короткий життєвий шлях поета, до величного пам’ятника на його могилі відвідувачі кладуть живі квіти, поміж якими можна побачити й улюблені поетові волошки — “васильки”.

Тріумфальний ювілей — 100-річчя від дня народження Богдановича — урочисто відзначили відкриттям Літературно-меморіального Музею і пам’ятника поетові в Мінську. Згодом було опрацьовано перспективну програму, до якої входило і відновлення будинку, в якому народився Богданович, приведення до ладу інших меморіальних об’єктів. На жаль, програму призупинено.

Нас не покидає сподівання, що за більш сприятливих обставин її буде реалізовано, але “оптимізація” існуючого Музею (у ньому наприкінці листопада 2013 року успішно провели міжнародну конференцію!) видається аномалією, бо як можна з повноцінного закладу робити фрагменти, зазіхаючи на духовну цінність, яка належить не відомству, не частині суспільства, а білоруському народові, є джере-

лом пізнання і творчої наснаги для багатьох поколінь?!

У самому намаганні “оптимізації” наші сябри — видатні діячі культури, Спілка білоруських письменників бачать цинічну спробу завдати чергового удару по вітчизняній культурі, принизити її до рівня провінційної.

Вельмишановний Михайле Володимировичу!

Цілковито солідаризуючись із білоруською громадськістю, ми, що нижче підписалися, закликаємо Уряд скасувати поспішний адміністративний намір. Постать Максима Богдановича, його життя, творчість і літературна спадщина мають унікальну особливість — родинну причетність до України. А отже, і до нас, — його читачів, перекладачів, дослідників і видавців.

Захистити музей Максима Богдановича — обов’язок нашого сумління, справа нашої честі.

Ми переконані, що безсмертна пам’ять про геніального співця Білорусі і в майбутньому буде непотьмарним символом білорусько-українських взаємин.

Сподіваємося на Ваше розуміння і сприяння.

Живе Беларусь!

З повагою

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, депутат Верховної Ради України і скликання, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, экс-голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка, Надзвичайний і Повноважний Посол України;

Дмитро ПАВЛИЧКО, Герой України, депутат Верховної Ради України кількох скликань, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Надзвичайний і Повноважний Посол України;

Іван ДРАЧ, Герой України, депутат Верховної Ради України кількох скликань, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка;

Іван ДЗЮБА, Герой України, академік НАНУ, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, экс-міністр культури України, экс-голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка;

Борис ОЛІЙНИК, Герой України, депутат Верховної Ради України кількох скликань, голова Українського Фонду культури, Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка;

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, академік НАНУ, депутат Верховної Ради України кількох скликань, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, экс-віцепрем’єр Кабінету Міністрів України, экс-голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка;

Павло МОВЧАН, депутат Верховної Ради України кількох скликань, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Голова Всеукраїнського Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка;

Віктор БАРАНОВ, Голова Національної спілки письменників України, головний редактор журналу “Київ”;

Віктор ЧАБАНЕНКО, заслужений діяч науки і техніки України, доктор наук, професор Запорізького національного університету;

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ, головний редактор журналу “Всесвіт”, кавалер Золотої медалі Республіки Вірменія

1 січня 2014 р.

Могила Галини Журби на цвинтарі Баунд Брук (Філадельфія)

МОСКОВСЬКІ ІСТОРІЇ З УКРАЇНСЬКОЮ ПРИСУТНІСТЮ

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО

Знахідка була для мене наскільки несподіваною, настільки й очікуваною. Гортаючи популярну в Першопрестольній газету “Московские ведомости” за перший рік XX століття, завмер, побачивши невеличку замітку від 26 лютого (11 березня) 1901 року: “Панихида по Т. Г. Шевченко. 25 февраля, в храме Большого Вознесения, что у Никитских Ворот, после литургии, была совершена панихида по поэту Т. Г. Шевченко, по случаю исполнившегося сорокалетия со дня его кончины. На панихиде присутствовали почитатели таланта покойного, а также и некоторые представители литературного и публицистического мира”.

Несподіванка полягала в тому, що ця інформація залишалася досі не використаною московським шевченкознавством, і водночас я давно не сумнівався, що Тарас Григорович знав про храм Великого Вознесіння чи й відвідав його. Річ у тім, що поруч із церквою жив у 1840-х рр. Шевченків друг, українець із Варви Осип Бодянский. У січні 1847 року в листі до Бодянского, написаному рукою Пантелеймона Куліша (з припискою Шевченка), було вказано таку адресу: “Його високоблагородію Осипу Максимовичу Бодянському против арбатского съезжего

Відслужили панахиду по Шевченку

Цією публікацією ми відкриваємо нову рубрику “Московські історії з українською присутністю”, яку вести генеральний директор Національного культурного центру України в Москві, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка, доктор історичних наук Володимир Мельниченко.

дома (поліцейської дільниці. — В. М.), в доме Дзюма, Дзюма albo sos podobnego...” Такого домовласника в Москві не було, але, судячи з усього, Куліш призабув прізвище, що й не приховував, і назвав його навздогад. В “Адресном календаре жителей Москвы на 1846 год” читаємо: “Бодянский Иосиф Максимов., сост. в 8 кл., Экстра-Ординарный Профессор, Арб. ч. прих. Старого Вознесения д. Дюма”. Тобто, Бодянский Осип Максимович, цивільний чиновник 8-го класу, екстраординарний професор Московського університету мешкав в Арбатській дільниці, в будинку Дюма в приході церкви Старого (Великого) Вознесіння.

Із “Алфавитного указателя к плану Арбатской части” дізнаємося, що будинок московської міщанки Олени Федорівни Діц знаходився в Столовому провулку, тобто поруч із Великою Нікітською вулицею — перший від неї повздовжний провулок у бік Арбату (не зберігся, тепер — будинок № 10). Це підтверджується й тим, що навпроти справді була розташована колишня Арбатська поліцейська дільниця, частина будівлі котрої збереглася до цього часу. На конверті згаданого листа був ще й такий натяк на адресу Бодянского: “Узнать в лавке “Москвитянина” или на обёртке “Чтений” (“Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских” — видання, редаговане Бодянським. — В. М.). На другій сторінці обкладинки “Чтений” знаходимо під-

твердження встановленої адреси: “На Большой Никитской, против Арбатского Частного дома, в доме Дюма”. У цьому випадку Велику Нікітську названо як відомішу вулицю порівняно зі Столовим провулком.

Осип Бодянский опікував Тараса Шевченка під час його першого приїзду до Москви в лютому 1844 року, він опосередковано вплинув на створення поетом вірша “Чигрине, Чигрине...” — єдиного, написаного в Москві. Професор знайомив Шевченка з містом, і щодня, виходячи з помешкання Бодянского, вони бачили церкву Великого Вознесіння. У суворо документальній книзі “На славу нашої преславної України” (Тарас Шевченко і Осип Бодянский) (2008), ще не маючи інформації, про яку йдеться, посмів лише припустити таке: “Тільки ви йшли вони зі Столового провулка на Велику Нікітську, Бодянский зупинився і показав на церкву Старого Вознесіння. Тут рівно тринадцять років тому, саме в лютому, вінчався Пушкін з Наталею Гончаровою, яка між іншим, походила зі старого козацького роду гетьмана Петра Дорошенка. Потім молодята поїхали на Арбатську вулицю, у будинок пані Хитрово, де Пушкін зняв квартиру, неподалік звідси... Бодянский знав про це добре, в тому 1831 році він і вступив у жовтні в університет, але допитливий студент-словесник, який сам намагався “віршувати”, цікавився Пуш-

Панихида по Т. Г. Шевченко. 25 февраля, въ храмъ Большаго Вознесенія, что у Никитскихъ Воротъ, послѣ литургии, была совершена панихида по поэту Т. Г. Шевченко, по случаю исполнившагося сорокалѣтія со дня его кончины. На панихидѣ присутствовали почитатели таланта покойнаго, а также и нѣкоторые представители литературнаго и публицистическаго міра.

ме в тих церквах, які він, очевидно, знав. У 1901 р. ще були живі московські українці, які зберегли пам'ять про це.

Храм Вознесіння Господнього біля Нікітських воріт (Великого Вознесіння) був побудований у 1685—1689 рр. біля замиського палацу матері Петра І, цариці Наталії Нарішкіної (нагадаю, що з родом Нарішкіних у 1746 р. породився Кирило Розумовський,

кіним, чутки про життя якого циркулювали в Москві. Більше того, через рік він бачив Пушкіна!

Пройшли далі, і Бодянский, повертаючи на Нікітський бульвар, звернув увагу Шевченка на церкву Феодора Студита, у якій хрестили Олександра Суворова, полководець сам неодноразово молився тут. Будинок його батька знаходився поруч, на Великій Нікітській. Шевченкові і це було цікаво, два роки тому він ілюстрував книгу Миколи Полевого про генералісімуса Суворова, що мав під своїм керівництвом козацьку флотилію і кілька полків козаків-чорноморців”.

Так-от, у церкві Феодора Студита 26 лютого 1911 року також відбулася панахида, приурочена до 50-річчя з дня смерті Шевченка. Напевне, її організатори знали, що поет бував у ній. А газетна замітка, про яку йдеться, дає підстави стверджувати, що Тарас Григорович відвідав і храм Великого Вознесіння, бо московські українці проводили панахиди по Шевченку са-

президент Імператорської Академії наук, останній гетьман України). На початку 1830-х рр. стали зводити нинішню ампірну церкву, будівництво розтяглося на кілька десятиліть. І Пушкін вінчався не в основному приміщенні, а в притворі. Храм відвідував Микола Гоголь. У записній книжці великого українця за 1845—1846 рр. занотовано: “У Никитских ворот в доме Мещерина против Вознесенья Большого”.

Отже, в храмі Великого Вознесіння впродовж півтора десятиліття віртуально перетнулися Пушкін, Гоголь і Шевченко!

Відомо, що за два дні до смерті — 5 квітня 1925 року — в церкві провів останню службу патріарх Тихон. 1931 року її було закрито. Богослужіння відновлено 1990-го.

У березні 2014 року Національний культурний центр України в Москві проводить у храмі Великого Вознесіння на вулиці Велика Нікітська, 36, панахиду по Тарасу Шевченку, приурочену до 200-річчя з дня його народження.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2014

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617

на 1 місяць 10 грн на півроку 57 грн 15 коп.
на 3 місяці 29 грн 40 коп. на рік 113 грн 10 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
278-63-69

Інтернет-редактор
Олександр ЛИТВИНЕНКО
279-39-55

Черговий редактор
Євген БУКЕТ
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.
Загальний наклад у січні — 16 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Майдан: біг по колу

**Розчарування Майданом... Про це говорять дедалі голосніше. І поси-
лаються на розчарування від Помаранчевої революції. Але чи не є це, за
тією ж аналогією, “розчаруванням від зачарування”? Наслідком того, ко-
ли люди хочуть усього й одразу? Але на якій підставі?**

Петро АНТОНЕНКО

Нинішня влада не виконала жодної вимоги Майдану, які оголошували на щотижневих Народних вічах: відставка президента Януковича, відставка уряду, міністра внутрішніх справ, покарання винних у репресіях проти учасників протестів.

Жодної реакції. Новий закон про амністію учасників акцій протесту не діє, бо його, за твердженням Генпрокуратури, неможливо витлумачити. Ніхто з силовиків не покараний — від міністра до рядового беркутівця, триває переслідування активістів Євромайданів.

Найцинічніша подія — побиття студентів на Майдані в ніч на 30 листопада. Уперше за часи незалежності на центральній площі столиці жорстоко побили учасників акцій, не забороненої законом і Конституцією. І жодного зрушення в розслідуванні, яке веде Генпрокуратура. Спочатку побитих студентів зарахували до злочинців, склали протоколи, звинувативши в хуліганстві, порушували кримінальні справи. Лише завдяки адвокатам із побитих студентів зняли підозру у вчиненні злочину, і перевели їх в статус... свідків, а згодом надали статус потерпілих у справі. Оце і все, що зробила Генпрокуратура з кімчи листопада.

Єврореволюція нині перебуває в якійсь дивній, непевній ситуації. Тож цілком логічна вимога протестувальників до своїх лідерів: виробити нарешті єдину стратегію протесту. Хоча з головної трибуни неодноразово оголошувалися всілякі маніфести, тактичні й стратегічні окреслення Майдану і революції. Днями штаб роздавав майданівцям так званий “План дій Майдану на січень”. Понад 20 пунктів починаються з канцелярського набору дієслів: “Провести”, “Здійснювати”, “Оголосити”, “Звернутися”, що нагадує постанови бюро райкому партії радянських часів. Попри те, кожен із таких пунктів потребує донесення й роз’яснення мільйонам людей по країні. Та опозиція демонструє невміння

вести агітаційну роботу: забули про старий, перевірений метод листівок, хоч практично всі тексти Тетяни Чорновол чи Сергія Лещенка на сайті УП — це готові листівки. За два десятиліття так і не створили потужної національно-демократичної преси, не підтримує уцілілі з таких видань і нинішнє покоління опозиціонерів...

У цій ситуації непевності природним став сплеск громадської думки, океан ідей і пропозицій, креативних акцій самих протестувальників. Не варто піддаватися спробам влади втягнути народ у дискусію, правильно чи ні пропонують і чинять учасники акцій. Скажімо, чи правомірні факельні марші вулицями міст? Хтось бере в них участь, хтось цього не схвалює, то й що? Так само, мабуть, зайвими є дискусії про потрібність чи непотрібність пікетування і блокування маєтків вищих посадовців влади, про воляж учасників Автомайдану. Слушно сказав про це В’ячеслав Кириленко: *“І партизанські виласки, і окопна війна, і наступ широким фронтом — усе це потрібно... Це ж революція, а значить, жива творчість людей. Вільних людей, а тому дуже творчих. Ці люди боротимуться так, як їм підкаже серце. І це найбільша загроза режиму Януковича”*.

Значно серйозніші спроби влади розколоти Майдан насамперед поділом його на так званий політичний і громадський, на що чомусь “ведуться” і самі майданівці. Особливо активний громадський сектор, де торочать про участь у протестах аж 50 громадських організацій. Яких? Є підозра, що деякі з них не те що не мають всеукраїнських структур, а взагалі складаються зі шойно названих голови, секретаря і стільця. Сподіваються на гранти або податки бізнесу. Відтак ця “громадськість” сипле “ультиматумами” політичним опозиційним партіям, хоча без цих партій уже завтра не матиме на Майдані шматка хліба і склянки чаю.

У Харкові скликали всеукраїнський Форум Євромайданів, при виборах на який делегатів з областей була дана негласна вка-

зівка — “представники партій небажані”. При цьому серед учасників Форуму засвітилися люди, які на останніх парламентських виборах очолювали виборчий список однієї з партій, а ще — нинішні ініціатори новостворюваної партії. Куди вже більша “деполітизація”!

Гостро актуальна ще одна тема — протистояння і насильство. Припинімо лукавити й називати Єврореволюцію та ці акції “мирними”. Революції за суттю не є мирними. Тож перекриття барикадами вулиць міст, захоплення будівель державних і громадських органів одразу асоціюється зі статтями Кримінального кодексу. Інша річ — яка ж це революція без барикад? Тож пропозиція локалізувати Майдан до меж половини Площі Незалежності — до “парників” на парному боці Хрещатика, і стояти наметах саме там, звільнивши проїзд, мало кого влаштує, крім влади.

На запитання, наскільки законним і “мирним” є захоплення будівель, радикальний депутат від опозиції заявив, що в часи революції бувають і “прямі вияви народодовладдя”. Очевидно, побиття протестувальників, зокрема й депутатів, ті, хто б’є, теж назвуть “прямим виявом народодовладдя”, доводячи, що вони теж частина цього народу, ще й більша частина, на яку опирається влада.

Звичайно, примітивно є теза, що опозиція навмисно влаштує бійні, мовляв, якийсь ексцес відбувається щотижня, якраз перед скликанням багатотисячного мітингу-віча, яких відбулося вже одинадцять. Ні, потреби провокувати владу немає: насилля — її інструмент, вона сама нацьковує на протестувальників своїх опричників.

І все ж почуймо Руслану Лижичко, члена Ради Майдану. Детально описуючи чергове нічне побиття “Беркутом” людей під Святошинським судом, а потім під райвідділом міліції в ніч на 11 січня, Руслана свідчить: *“Десяток або кілька десятків паціанів у пов’язках насакають, провокуючи беркутню на бійку, а потім роз-*

Фото Георгія Лук’янука

чиняються серед людей, яких вони реально “підставляють”. Сьогодні біля автобусів була “класика їхніх маневрів” — навколо купа незахищених людей, а ці “справжні” б’ють беркутів по ногах, намагаючись вдарити через голови людей, лишаючись в недоскопності і фактично прикриваючись людьми, ще й провокують до бійки тих, хто тримається з останніх сил, щоб не лінчувати недолюдків у погонах. Це ми і називаємо провокацією”.

Запитання просте: невже так важко відловити тих, кого названо провокаторами? Комендант Майдану нардеп Аваков повідомив, що “беркутні” в ту ніч протистояла 14-та сотня Самооборони Майдану. Ця сотня могла б вгамувати провокаторів? Чи не могла? Чи не хотіла?

Звичайно, влада стоїть на своєму. Чого варт заява міліції, що вона *могла б і стріляти у людей* в ту ніч. “Працівники міліції мали законні підстави для застосування зброї, коли правопорушники намагалися захопити спецавтомобіль конвою. Про це, коментуючи події в ніч на 11 січня під Києво-Святошинським судом і Святошинським райвідділом міліції заявив виконувач обов’язків начальника управління МВС у Києві Валерій Мазан, прес-служба МВС”.

Але має рацію політолог Володимир Фесенко: *“Якщо влада не захищає, не розслідує, не карає людей, які роблять такі кримінальні дії, тоді люди почнуть самі діяти. І рано чи пізно виникнуть акти помсти... Коли у політичній боротьбі починають використовуватись кримінальні елементи і кримінальні дії: підпал машин, побиття людей, — це фактично провокування насильницьких дій з іншого боку”*.

Це — глухий кут, політичний клініч, у який увійшли влада і народ. Тому дедалі актуальнішим стає питання СТРАТЕГІЇ. Не лише Майдану — стратегії держави, суспільства. Шкода, що за деревами часто не бачимо лісу: а чи так уже важливо, висуне опозиція єдиного кандидата на президентські вибори чи її лідери підуть на них кожен окремо? Між тим, це питання роблять настільки гіпертрофованим, що ним “затулюють білий світ”.

Час уже перейти від категорій “доленосності” чи “кінця світу” до глобальних речей. Чому б замість виголошення безкінечних мантр на кшталт “Банду — геть!”, “Януковича — у відставку!” опозиції не почати підготовку референдуму про відставку президента і дострокові вибори? Цю ідею висловив Михайло Бесараб. За-

кон про референдум вступив у дію недавно, він недосконалий. Влада чинитиме всілякі перепони його проведенню саме з цього питання. Але навіть це перешкодження буде дієвою агітацією проти такої влади. Принаймні це вже буде дія, замість топтання на місці чи бігу по колу. До речі, щодо бігу автор наводить чудове порівняння. Що було б, якби спортсмени вийшли на старт, не знаючи, що вони біжать: спринт на 100 метрів чи марафон на 42 кілометри? Дивно, чи не так? Адже це зовсім різна стратегія. А люди виходять на майдани і не знають, іти завтра на штурм чи починати тривалу облогу?

Яку державу ми збудували і який державний устрій нам потрібен? Це питання важливіше, ніж те, хто буде черговим президентом і під кого вчоргове перекрокуватимуть Конституцію. Ми любимо цитувати статтю 5 Конституції: “Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ”. І чомусь забуваємо про наступне речення цієї статті: “Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування”. “Безпосередньо” — це волевиявлення на Всеукраїнському референдумі. Вся інша влада народом здійснюється через обрані ним же органи влади. Тому давно час, відкинувши все суєтне, почати надважливе суспільне обговорення: **як побудувати владу в державі?**

Одразу зазначу: кличемо не до припинення Єврореволюції, не до ліквідації Майдану. Слушно сказав політолог Остап Кривдик: *“Євромайдан — це територія, вільна від влади Хама, це — фортеця волі. Це — місце юридичного, медичного, публічного самозахисту. Будуть ті, кого режим захоче ув’язнити чи вигнати з України — вони завжди повинні мати тут безпечний намет. Євромайдан — це університет волі... Тут — лабораторія ідей для майбутньої України”*.

І все ж, якщо ми не хочемо ходити по колу ще роки й десятиліття, час братися за концептуальні речі. Ідей на тему “народ і є влада” теж більш ніж досить. Наприклад, Дмитро Сінченко (“Рух Державотворців”) заявив, що *“в Україні немає жодного закону, ухваленого з дотриманням Конституції... Тож все, що у нас є, — нелегітимне. Відповідно, у нас немає ані президента, ані уряду, ані парламенту, а отже, взагалі немає кого відставляти і розпускати!”* А ось і його пропозиція: *“Необхідно провести реєстрацію засновників України, з поміж яких ми сформуємо тимчасові органи влади і оберемо делегатів на*

У Харкові «тітушки» наважилися на штурм... церкви!

11 січня 2014 року в Харкові так звані “тітушки” штурмували Свято-Дмитрівський храм Української Автокефальної Православної Церкви. Харківські майданівці зійшлися в храм, аби провести своє зібрання, адже традиційне місце біля пам’ятника Тарасу Шевченку зайняв “антимайдан” бюджетників.

Майже чотири десятки молодиків прибігли до найближчого від церкви підвороття, отримали від так званих “розводящих” інструкції й рушили штурмом на будівлю. Майданівцям разом із активістами ВО “Свобода” вдалося відбити напад і не пустити провокаторів до храму. Після атаки бандитів на місце події прибули бійці спецпідрозділу

“Грифон”. Правоохоронці задержали 18 осіб і відвезли їх у невідомому напрямку. Громадські активісти виказували глибокий сумнів у тому, що “тітушок” покарають.

“У той час, коли на столичному Майдані оголошено “День тиші” за загиблими у пожежі, що сталася у будівлі підприємства “Хартрон”, керманічі Харкова влаштували свій пропрезидентський шабаш із піснями й танцями. У день, коли в Києві сумують за загиблими людьми, харківські владці зганяють нещасних бюджетників, яких доведено вже майже до жебрацтва, лишень для того, аби вчоргове прогнутися перед своїм “паханом”.

Але верхівкою цинізму були

події, що відбулися біля Свято-Дмитрівського храму. Ця гнила парочка Добкіна і Кернеса, яка показушно молитися зі своїми придворними попами, дає накази бандитам іти штурмом на церкву. Що таке християнські цінності — їм не відомо. Вони здатні лишень на замилювання очей балачками про “велике совєцьке минуле”, але відчуті, що таке справжній героїзм, їм не дано, адже такі поняття — протиприродні для істот, що вже є поза межами добра чи зла”, — прокоментував харківські події народний депутат України свободівець Ігор Швайка.

Прес-служба Харківської обласної організації ВО “Свобода”

Установчі збори”. І йдеться не про якісь збори, а про вищий орган державної влади, який формуватиме всю іншу владу.

Ось пропозиція Олега Ткаченка із Запоріжжя: “Негайне формування Ради Народної Довіри (РНД)”. І ця Рада “приймає капітуляцію у Президента, Уряду, Верховної Ради України”, тобто сама стає верховною владою в державі.

У цих і подібних пропозиціях, яким нема ліку, ключовим є питання — а хто, власне, обиратиме ці Установчі збори, РНД і таке інше? “Ми”, спокійно пояснює Сінченко. І хто ж ці “ми”, “справжні патріоти”, “обрані”, які обиратимуть обраних, що беруться *призначити* всю владу в державі? Коли чуєш про якісь абстрактні “всенародні” формації, сформовані “самим народом”, так і хочеться запитати: чий вуха стирчать за цими “всенародними”? Тому краще відкинути подібні химери і йти цивілізованим, конституційним шляхом.

Це пропонує Олександр Сушко, директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва, член Ради ВО “Майдан”: “Без бачення можливих сценаріїв зменшення суспільної напруги та повернення до хоча б тимчасового порозуміння... ситуація в країні приречена або на білоруський, катастрофічний для всіх, або на югославський варіант — із порятунком для обраних ціною значних жертв. Оскільки автор вважає, що питанням честі для країни є уникнення обох сценаріїв, питання моделі тимчасового порозуміння та перемир’я не може бути знято з порядку денного, навіть якщо така пропозиція, на перший погляд, буде для деякого неприпустимим капітулянтством”.

Ось ключовий момент і проблема цієї пропозиції. Саме капітулянтством, а на жаль, назвуть *стратегічний* підхід до долі держави ті, хто мислить “сьогодні на завтра”, хто хоче “все і зараз”, хто спершу “зачаровується”, а потім “розчаровується”.

Автор пропонує три речі для негайного обговорення *всіма* (!) політичними обранцями країни: зміна конституційної системи; відновлення суспільної довіри до інституту виборів; повернення країни на рейки європейської інтеграції.

Всього одна цитата О. Сушка. “Градус недовіри та ворожнечі, що панує між владою та суспільством, криза довіри до всіх інститутів держави є прямою і недовозначною відповіддю тим, хто збудував в Україні суперпрезидентську модель з елементами султанату — з безправним парламентом, ручними прокурорами та суддями, фіктивним місцевим самоврядуванням, непередбачуваною, залежною від забаганок однієї особи, внутрішньою та зовнішньою політикою. Жодної суспільної легітимності така модель не має і більше не матиме. Вже майже не чути наївних надій на “нашого” президента, який помститься “не нашим” за роки пригноблення”.

Не чути, тому що високоімовірно, що після “нашого” знову буде “не наш”, або “наш” виявиться “не тим” і все повториться. Як по колу”.

Чи прислухаються до цього наші політичні еліти? Чи зможуть почати мислити стратегічно, а не ув’язуватися в чергову жабомишодралівку? Хіба не цього стратегічного підходу вимагають від своїх політиків учасники Єврореволюції?

Показове нехтування Славнем держави

Міліціонери — охоронці дачі Медведчука дуже демонстративно засвідчили свою неповагу до Державного Гімну України.

Володимир ППАШ, кандидат історичних наук, голова Закарпатського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

Одним із впливів Майдану на суспільну свідомість є різка зміна ставлення до Державного Гімну України. Останнім часом він став чи не найпопулярнішою піснею, яка масово, із натхненням, регулярно виконується і на Київському майдані, і на майданах інших міст. Як повідомили ЗМІ, нещодавно засвідчено навіть подолання світового рекорду щодо кількості виконавців гімну — в новорічну ніч 2014 р. “Ще не вмерла України...” водночас заспівали понад півмільйона присутніх на майдані Незалежності в Києві. Це різко контрастує зі ставленням до українського Гімну наших спортсменів, чим вони дивують увесь світ.

Мало не таке саме ставлення до нашого Славня у більшості державних чиновників, котрі при його звучанні на початку офіційних заходів стоять вільно, розслабившись, часто бесідуючи між собою, а то й узагалі “забувши” зняти капелюхи.

Це яскраво засвідчує антипатріотичність нашого чиновництва, для якого виконання Державного Гімну — набридлива процедура “протоколу”. А хтось із них цю “пісню” для душі вважає “націоналістическою” та бандерівською, як і гасло “Слава Україні!” та наш синьо-жовтий прапор (пригадує слова, які сказав колись В’ячеслав Чорновіл: “Чим “ми” (рухівці) відрізняємося від “них” (чиновників “незалежної” України)? — Коли лунає Державний Гімн — “ми” його співаємо, а “вони” стоять мовчки, як боввани!”).

Час минає, і покоління, яке народилося в незалежній Україні, зазвичай по-іншому ставиться до своєї Батьківщини і до її Гімну, аніж колишня комуністична та комсомольська номенклатура, яка “раптом” “отримала” у свої руки незалежну державу (здобуту Народним рухом, який влади у ній не отримав) — “якусь Україну” та почала в ній врядувати. Молоде покоління переважно патріотичне. Знати Гімн, виконувати його — це “модно”, необхідно. Заслуга у цьому і української школи, де все-таки (треба віддати належне нашому вчителству)

присутні елементи патріотичного виховання.

Утім, виховувати слід не лише дітей, а й інші категорії населення. Уже багато років Закарпатська обласна “Просвіта” ініціює й організовує відзначення найважливіших дат нашого національного календаря: Дня соборності, річниць Т. Шевченка, Дня Незалежності, УПА тощо. До всіх них біля пам’ятника Кобзарю ор-

ганізуємо віче, молебні, покладання квітів, невеликі концерти тощо. На початку заходу завжди лунає Державний Гімн. Для “охорони громадського порядку” присутня певна кількість міліціонерів, з якими складається неопані стосунки. Адже міліціонери — звичайні закарпатські хлопці, їхні родини хвилюють ті самі проблеми, що і переважну більшість наших краян.

Та я звернув увагу, що міліціонери, які стояли обабіч учасників віча, під час виконання Гімну стояли розслабившись та розмовляючи. Тож не витримав і оголосив: “Панове офіцери (хоча там були переважно сержанти), під час виконання Державного Гімну України Вам необхідно стати струнко та віддати честь”. І що приємно — всі вони виконали мою “команду”.

Тепер на наших заходах міліціонери завжди віддають честь під час виконання Гімну. Гадаю, що відповідні висновки зробило і відповідну роз’яснювальну роботу здійснило серед підпорядкованого складу керівництво Ужгородського міського відділу УМВС України у Закарпатській області. Бо і сьогодні на Ужгородському Майдані міліціонери, незважаючи на напруженість ситуації, при виконанні Державного Гімну завжди віддають йому честь, чим виявляють свою повагу до Української Держави.

го ставлення. Неповага до них означає неповагу, невизнання, ненависть, відмову служити державі. Більше того — зневажливе ставлення до них (приміром, умисне пошкодження Прапора) — є кримінальним злочином.

Враховуючи зазначене, вважаю за необхідне звернутися до керівництва Управління МВС України у Закарпатській області та персонально до начальника Управління, генерал-майора Василя Варцаби з інформаційним журналістським запитом: “Шановний Василю Миколайовичу!

На підставі статей 1, 13, 19, 20 Закону України “Про доступ до публічної інформації” від 13 січня 2011 року, прошу надати відповідь щодо питань, порушених у цій статті.

Вважаю, що дії працівників міліції, які були присутні під час пікетування “Ведмежої діброви”, що в околицях с. Жданієво Воловецького району Закарпатської області, мають ознаки антидержавного, а також посадового злочину. Вони виявилися у відвертій неповазі до Держави Україна, її Конституції, її Символів, що можна розцінювати як невизнання їх, відмову їм служити, відмову від Присяги, тобто ці дії можна характеризувати як зраду державі України.

Враховуючи зазначене, прошу провести відповідне розслідування та вжити необхідних заходів, серед яких, гадаю, враховуючи обставини, — першочерговим є негайне звільнення осіб, котрі не визнають існування Держави Україна, її Символів, з органів МВС України.

Також на основі зазначеного варто провести виховну, профілактичну роботу серед працівників підпорядкованого Вам Управління.

Надати відповідь прошу через газети “СЗ Фест”, “Слово Просвіти” та “Закарпаття онлайн”, де вони публікуються у визначені законодавством строки.

ФОТОЛІТОПИС ГЕОРГІЯ ЛУК’ЯНЧУКА

Коли є проблеми з суспільною оптикою

“Українська Національна Армія. Матеріали до історії”, збірник статей. Упорядкування Романа Колісника. Київ, “Ярославів Вал”, 2013

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Історія — це не тільки те, що було, а й те, що ми думаємо про нього і як його розуміємо. Нездатка буває така ситуація, що виникає великий розрив між тим, що було, і тим, що ми про те думаємо і як розуміємо його.

Так вийшло в українців із усім тим, що було в Другій світовій війні. Тисячі томів фальсифікації та спекуляції поставлені на службу жорстокому спотворенню реальних подій та обставин, що мало створювати вигідне враження для комуні-імперської пропаганди, котра послідовно витворювала свої міфи.

Після розвалу СССР майже в усіх колишніх його республіках розпочався інтенсивний процес деміфологізації. Особливо багато роботи історикам, оскільки саме історія в СССР була тільки квазі-наукою; це була обернена в минуле політика. Все звідти інтерпретувалося так, щоб переконати читача: все під цими небесами діялося саме так, як витлумачують заповідники в служінні імперії писарі від історії. І діялося воно саме для того, щоб настала Жовтнева революція, а далі — соціалізм і, нарешті, комунізм.

Це справді ціле мистецтво — спекулятивна інтерпретація фактів. Радянські історики ним оволоділи просто віртуозно. Ось, наприклад, тема Другої світової війни. І по горизонталі, і по вертикалі відбувається процес зведення до “спільного знаменника” всіх подій увиходження у війну й самого ходу тієї глобальної війни. Віктор Суворов у далекій Британії, користуючись тільки відкритими радянськими джерелами, показує, як інтенсивно готувався до нападу на Німеччину Радянський Союз, яку стратегію вибудовував Сталін, приховуючи все те не дуже вигадливою демагогією про буцїмто наймиротлюбнішу країну в світі, яка стоїть на сторожі всіх принципів історичної, соціальної та політичної справедливості. І — не більше й не менше. Не випадково доктор Геббельс повчав: чим більша брехня, тим охочіше маси в неї повірять. І майже вірили. Принаймні те, як важко викорчовується ще й сьогодні зі свідомості населення України міф про “Велику” (!) “вітчизняну” (!) — промовисто це потверджує.

Але благотворчий процес очищення суспільної свідомості від ідеологічного чаду триває і дає позитивні наслідки. Якщо, скажімо, два з половиною десятиліття тому в Україні дев’ять десятих молодих перелякано сахалися від самої назви УПА, то сьогодні ці дев’ять десятих непогано обізнані з історією УПА, і в усіх соціологічних опитуваннях відповідають, що не просто позитивно ставляться до неї, а вважають упівців національними героями. Ще в середині дев’яностих у деяких патріотичних виданнях лунали застережливі голоси на адресу Української дивізії “Галичина”: мовляв, це таки колаборація, а тому в нас не варто наполягати на реабілітації (!) Дивізії.

“Перейшли” ми й це. Навіть, здається, засвоїли чи завершуємо

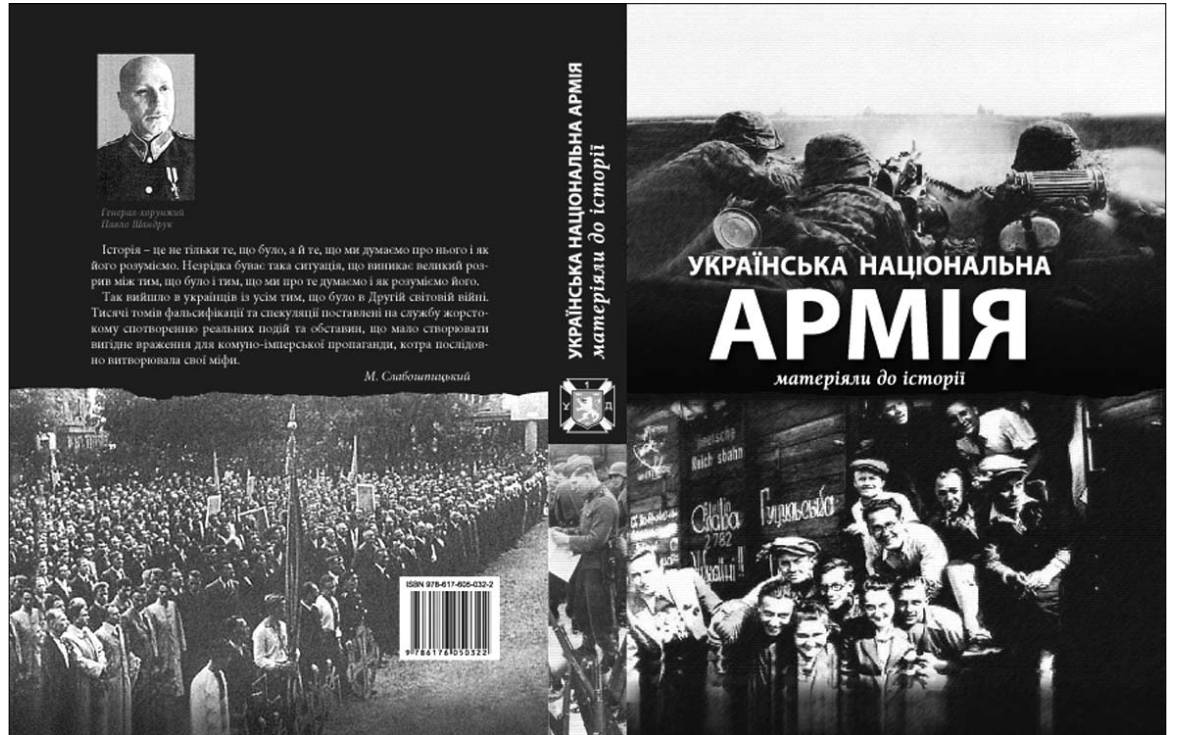
засвоєння важливої засадничої речі: факти треба сприймати без ідеологічних окулярів і в широкому історико-політичному контексті. Безтенденційно викладена й прокоментована з погляду тверезого глузду інформація робить своє — суспільна свідомість деміфологізується.

За останні два десятиліття в Україні з’явилося чимало публікацій, у яких докладно висвітлено історію створення дивізії “Галичина” і фактографію пов’язаних із нею подій, а також студії короткої біографії УНА та спогадів тих, кому довелося бути належним до дивізії та УНА. Усе це було приватною ініціативою авторів. Наскільки мені відомо, в жодному державному науковому закладі (на візі Інституту історії Академії наук України) не було прецеденту державного замовлення досліджень (це називається плановими роботами) на ці теми. Це Українська держава не фінансує, бо, як бачимо, ті теми її зовсім не цікавлять. Отож коментарі про її ставлення до цього напрошуються самі собою. Все, що тут зроблено — зроблено патріотичною громадськістю. І — тільки нею. У різних містах України вийшли книжки спогадів “дивізіяників”, збірки наукових розвідок і публіцистики про дивізію “Галичина” та УНА. Ми недооцінюємо того, що можуть зробити на громадському полі активна людська одиниця, а також книжка, якщо вона справді піде в маси.

Нинішнє видання — логічне продовження тої довгої низки різножанрового характеру книжок, що з’явилися в Україні впродовж останнього часу. Здається, тільки комуністи зі своїми сателітами-соціалістами (а ля Володимир Марченко і Наталія Вітренко) та ще одна яскрава виражена антиукраїнська сила — Партія регіонів — звинувачують Українську дивізію “Галичина” в неймовірно яких гріхах проти всього людства й навіть проти України зокрема. Так і хочеться запитати їх у відповідь на це демагогічне словолитство: “А судді — хто?!” Ті, хто з усіх сил намагаються сьогодні реставрувати червонопрапорне минуле з усіма його комуністичними атрибутами.

Саме вони роз’язали політичну війну в Україні, і не помітно перспектив на її закінчення. В Україні Україна має бути присутня суто символічно — це їхня мета. Як колись штатні компартійні агітатори закличками будувати комунізм, так тепер дедалі голосніше звучать заклички будувати “Руський мір”; а в ньому, ясна річ, не буде місця для української історії. Там передбачається парадоксальне явище: українська історія — в антиукраїнській інтерпретації.

Такі епізоди історії Другої світової війни, як 14-та гренадерська дивізія “Галичина”, а також Українська національна армія, що її основою стала найперш Дивізія, вимагають неупередженого їх осмислення у загальносвітовому політичному контексті сорокових років XX століття. І таке — доволі інтенсивне — осмислення відбувається. І що важливо — до українських авторів долучаються й іноземні. Ось, наприклад, недав-

но вийшла в українському перекладі книжка “Українська дивізія “Галичина” (Історія формування і бойових дій у 1943—1945 роках) Вольфа-Дітріха Гайке, який сам був у складі цієї військової одиниці й пройшов із нею аж до кінця війни. Важко запідозрити Гайке в намаганні бути адвокатом тих, кого намагаються звинуватити в колаборації з німецьким фашизмом. Як компетентна в історії людина, він із німецькою педантичністю з’ясовує мотиви й подробиці творення дивізії “Галичина”, особливості її структури та її бойовий шлях.

Важливо, що, за словами самого Гайке, в його праці “читач не знайде жодних політичних поглядів чи полемічних думок автора”. І далі з автокоментаря Гайке: “Тут узято до уваги лише оперативні й тактичні спостереження, що також були історичними фактами про бойові дії цього військового з’єднання”.

Понад сорок років тому Гайке наголошував: “Одне треба ствердити для теперішніх і для майбутніх поколінь: у Другій світовій війні від 1943 до 1945 року Українська Дивізія, через яку пройшло близько 32 000 вояків на німецькому боці, у добрій вірі та за справедливую справу боролася, страждала, перемогла і була переможена. Це не була її провина. Вояки Дивізії, так само як і ті на боці противника, лише виконували свій обов’язок...”. Це сказано мовби саме для тих політиків, які спекулюватимуть іменем Дивізії, демонізуючи дивізіяників і виставляючи їх мало не уособленням всесвітнього зла.

У країнах Балтії вже давно все з’ясовано й вичерпно пояснено загальові мотивацію творення національних військових формувань у системі німецьких збройних сил, участь їх у боротьбі з Радянською армією, яка несла на своїх багнетах нову серію радянської окупації. І в самій Росії — за всього політичного психозу в суспільстві і всієї прокомуністично-реставраційної політики путінського режиму — загалом спокійно говориться про Російську освободительную армію під орудою генерала Власова, яка воювала на німецькому боці. У Росії регулярно перевидається роман колишнього дисидента Георгія Владімова “Генерал і його армія”, в якому автор спокійно аналізує мотивацію поведінки Власова. І в Росії є

чимало прибічників героя Владімова передовсім із-поміж переконаних антикомуністів. Навіть сьогодні, в час інтенсивної реставрації совдепії, в час пароксизмів ностальгії за комуністичною імперією, росіяни значно бережливіші до своєї історії, ніж ми. Неприємно визнавати, але це так. У нас усе ускладнюється тим, що ми дедалі більше повертаємося в “совок”, тобто в неорадянську Україну. Колись історики назвуть цей час періодом реставрації, особливо інтенсивної в час “донецької окупації”. Ми й раніше — під час президентства Леоніда Кучми — не надто активно поверталися до справді українських цінностей і за інерцією все дивилися на світ і на національну історію крізь старі ідеологічні окуляри виробництва ще далеких червонопрапорних літ. Свідчення тому — й усі ці “Дні перемоги” з їхніми бравурно-мілітарними оркестраціями, і пам’ятники Ленінові в містах і селах не тільки Півдня й Сходу України, а й на Наддніпрянщині, Сіверщині й Слобожанщині, й так званий День захисника Вітчизни, в якому, хоч як ти його маскуєш, виразно прозирає День Радянської армії, і перейнятий, як дорогоцінна естафета есесерівської ери, День 8-го березня, освячений одіозними іменами а ля Роза Люксембург і Клара Цеткін...

Усі ці совдепівські релікти можна перелічувати й перелічувати, бо це окрема тема, яка заслуговує дуже докладної розмови, заслуговує чесного й відвертого зізнання про те, що ми живемо в епоху, що її можна означити синьо-жовтим серпом і молотом. І ніби вже не старе, але ще й не нове. Одне слово, перехідна доба, яка розтяглася неймовірно довго. Понад двадцять років незалежності, а ще додати трохи менше за двадцять — і вийде ціле сорокаріччя, що дорівнюватиме тому періоду, впродовж якого Мойсей водив євреїв по пустелі. Отак і ми бредемо по посткомуністичній пустелі. І схоже, що наше безцільне бродіння, в якому нашим незмінним супутником є тільки соціальна депресія, може бути ще довшим, аніж у євреїв із Мойсеєм на чолі. Це цілком реальна загроза в тому разі, якщо “донецька окупація” України, яка почалася три роки тому, триватиме довго.

“Донецькі” принесли з собою постсовдепівську субкультуру,

взорування на всі радянські цінності й мавпування політичних та естетичних мод Росії, культивованих режимом Путіна. “Донецькі” призупинили не тільки процес українізації, яка хоч і заповільно, та все ж помітно відбувалася в Україні, вони розгорнули відверту деукраїнізацію, найвиразніше виявлену в освіті й культурі. Якщо в громадському житті все одно утриваються україноцентричні настрої, поширюється розуміння саме українських цінностей, то наш офіційоз (президент, кабінет міністрів, парламент, за винятком частини опозиції, органи влади обласних і районних масштабів) культивують ціннісні орієнтири УРСР.

Тому нині на кожному кроці нас переслідує відчуття дежавю: це ми вже неоднораз бачили, це ми “проходили”, все це довкола нас уже було. Ми не рухаємося вперед, а занурюємося в минуле, від якого так відчайдушно втікали, вириваючись із Радянського Союзу. А особливо різко радянїзація всіх сфер нашого життя (попереду тут іде, звичайно ж, віддана на відкуп Табачнику освіта) розгорнулася саме з появою на владному олімпі “команди” Віктора Януковича.

Важко навіть уявити, що офіційна українська історична наука спокійно й неупереджено витрактовуватиме такий матеріал, як, скажімо, історія Української дивізії “Галичина” чи Українська національна армія. Уже здобуте нею в цих темах сьогодні замовчується або й ревізується під кутом радянської історіографії. Наші історики похололо озируються на владу, добре знаючи, що їй точно не сподобається саме україноцентричний підхід в оцінці тих сюжетів Другої світової війни. А влада, своєю чергою, догідницьки ловить погляди Кремля, запобігливо потоптуючи все, що може прогнівити кремлівських верховод.

Якщо ще на УПА з немилосердним скрипом наші офіційні, годовані державою, історики сяк-так погодилися (шоправда, сьогодні УПА вже або вилучають зі шкільних підручників, або ж знову перефарбовують у зловісні тони), то саме Дивізія “Галичина” й УНА так і лишилися темою небажаною або ж тією, де дефініції (в ледь-ледь пом’якшеному варіанті) виходять із арсеналу української радянської історіографії. Але кожен не зашорений погляд

“Перший в Україні пам’ятник “Руській трійці” збудовано на народні кошти без жодної копійки з бюджету”.

Витоки та проголошення Української держави (за документами ЦДАЗУ)

Катерина ПЕТРИЧЕНКО, провідний науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДАЗУ

Після поразки визвольних змагань у 20-х рр. ХХ ст. для багатьох поборників української державності, які виїхали за кордон, ідея проголошення незалежної України стала головною метою їхньої боротьби та існування на еміграції.

У Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) міститься чималий масив документів, що ілюструє прагнення, кроки та здобутки зарубіжних українців на шляху та під час проголошення в Україні незалежності.

Документи ЦДАЗУ з цієї тематики можна поділити хронологічно на дві частини: 1) ті, що стосуються подій відзначення представниками української діаспори визначних дат, що були тісно пов’язані з розбудовою української держави до 1991 р. (проголошення самостійності УНР 22 січня 1918 р.; День соборності українських земель 22 січня 1919 р.; проголошення Карпатської України 15 березня 1939 р. тощо);

2) ті, що мають стосунок до ухвалення Акту незалежності України (24 серпня 1991 р.), подальшого вшанування цієї події та висвітлення її в документах і зарубіжній пресі української діаспори.

У фонді 15 “Колекція журналів, газет та бюлетенів, виданих в Україні та за кордоном” представлено чимало брошур, бюлетенів і журналів, що виходили серед української діаспори впродовж ХХ ст., і в яких порушувалося питання історії та боротьби українського народу за створення власної держави. Це прагнення відобразилося навіть у їхніх назвах: “Вільна Україна”, неперіодичний журнал ЦК УСДРП (м. Львів, 1921 р.); “Шляхом незалежності”, орган головної управи українського центрального комітету в Польщі (Варшава, 1929 р.); “За незалежність”, бюлетень Головної управи українського Центрального Комітету в Польщі (1938 р.) тощо.

Чималу увагу у фонді приділено документам, що стосуються відзначення Дня проголошення незалежності Української Народної Республіки (IV універсал Української Центральної Ради, 22 січня 1918 р.) та Дня об’єднання українських земель — Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народ-

ної Республіки (22 січня 1919 р.). Зокрема за січень 1925 р. у чеському часописі Українського Господарської Академії “Наша Громада” (м. Подєбради) розміщено статтю Г. Денисенка “День двох великих історичних актів (з нагоди національного свята)”, вшануванню цих визначних дат присвячено сторінки празького часопису за 1937 р. Союзу українського сокілства за кордоном “Український сокіл”, у якому також вміщено вірш громадсько-політичного діяча, поета В. М. Яніва “Героям Крут” із висвітленням подій кінця січня 1918 р. Крім того, важливим є повідомлення у паризькому тижневику “Тризуб” про відзначення свята української незалежності у Румунії 22 січня 1926 р., згідно з яким, із 1923 р. українська еміграція Румунії щорічно відзначала цю дату (22 січня), “вважаючи її не тільки за велике національне свято, але й за символ тої провідної мети, що виправдовує її перебування на чужині”.

Продовжують тематику документи фонду 41 “Селешко М. Д. (1901—1980), український журналіст і громадський діяч”, які засвідчують, яке велике значення українці закордоння відводили заходам із ушанування української державності. Серед них: програма святкування Свята Державності Комітетом українців Канади 1947 р.; видана англійською мовою програма заходу з ушанування 33-ї річниці Дня української незалежності у Великій Британії 1951 р.; відзначення 33-х роковин Карпатської України, що відбулося 19 березня 1972 р. у Торонто (Канада) та було організовано Карпатською Січчю, Стрілецькою Громадою та НТШ.

Слід також відзначити фонд 36 “Світовий конгрес вільних українців (СКВУ)”, в якому містяться англомовні документи, що подають інформацію про Україну та український народ, його історію та життєдіяльність і в межах СРСР, і української діаспори: буклет, виданий Українським Конгресовим Комітетом Америки у Нью-Йорку 1978 року і присвячений 60-й річниці української незалежності; бюлетень Світового Конгресу Вільних Українців “Ukrainian newsletter” (“Український інформацийний бюлетень”) зі статтею про річницю української незалежності тощо.

Наступна частина документів ЦДАЗУ присвячена подіям прого-

лошення незалежності України та висвітлення їх у документах і пресі українців закордоння.

Наприклад, в українській газеті “Свобода” (Нью-Йорк) 28 серпня 1991 р. було опубліковано Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., у якому Верховна Рада України урочисто проголосила створення самостійної української держави — України. У газеті також міститься стаття про те, що 25 серпня 1991 р. одним із перших Верховну Раду України з цієї подією привітало Об’єднання Українців Польщі. Крім того, в українській газеті “Батьківщина” (м. Торонто, Канада) було розміщено інформацію про референдум українського народу 1 грудня 1991 р., на якому український народ висловився на підтримку незалежності України. Там також розміщено статтю про визнання Канадою 2 грудня 1991 р. суверенітету України та подано інформацію про інавгурацію 5 грудня 1991 р. президента України — Л. М. Кравчука.

У фонді 38 “Світова координаційна рада ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІС-НО)” особливу увагу серед документів привертає промова М. Плав’юка, президента УНР в екзилі, виголошена в Києві 22 серпня 1992 р. з нагоди складення повноважень Державного Центру УНР в екзилі Президенту України Л. М. Кравчуку. У цьому ж фонді міститься прокламація Централь-

ної Народної Ради Карпатської України у США за 1992 р., Управа якої вітає український народ і його уряд “з величавим празником Відродження, після довгих століть неволі, Української Самостійної Демократичної Держави”.

Завершальною частиною документів, що стосуються заявленої тематики, є привітання та програми вшанувань чергових річниць проголошення незалежності України. Показово є брошура, присвячена відзначенню перших роковин відновлення незалежності України Українським Культурним Центром у Воррен, Мічиган (США), 24 серпня 1992 р., у якій, окрім програми заходів, широко представлено довідкову інформацію про герб, гімн України, список держав, які її визнали, тощо. Цікавим є також документ з ф. 22 “Черинь Ганна (Грибінська Галина Іванівна, за чоловіком — Паньків, 1924 р. н.) — відома українська поетеса, письменниця, громадська діячка (США)”, у якому подано програму святкування Українською громадою Норт Порту (США) 11-ї річниці незалежності України, 24 серпня 2002 р. (Ф. 22).

Детальніше з документами можна ознайомитися, завітавши до Центрального державного архіву зарубіжної україніки (вул. Солом’янська, 3), читальний зал якого працює з понеділка до четверга з 9:00 до 17:00, у п’ятницю з 9:00 до 16:30.

«Руська трійця» в камені

З ініціативи Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України 31 грудня 2013 року в Івано-Франківську відкрили перший в Україні пам’ятник засновникам українського літературно-краєзнавчого гуртка “Руська трійця” (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький).

Відкрив урочистості голова Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, заслужений працівник освіти України Михайло Косило, який запросив освятити пам’ятник “Руській трійці” духовних наставників усіх конфесій. Очолив освячення і виступив із вітальним словом ви-

сокопреосвященний владика Архієпископ і митрополит Івано-Франківський Української Греко-Католицької Церкви Володимир.

На урочистому відкритті виступили краєзнавці, письменники, освітяни: Михайло Верес, заступник Івано-Франківського міського голови, Зінаїда Болюк, заступник голови облдержадміністрації, Ольга Бабій, генеральний директор ОТБ “Галичина”, голова постійної комісії обласної ради, Василь Тимків, голова обласної організації Українського товариства охорони пам’яток історії та культури, Володимир Качкан, акаде-

мік, доктор філологічних наук, професор Національного медичного університету, Євген Баран, голова обласної організації Національної спілки письменників, кандидат філологічних наук, доцент Прикарпатського національного університету, Степан Пушик, професор, лауреат державної премії ім. Т. Шевченка, перший лауреат премії “Русалка Дністровая”, Богдан Гаврилів, ініціатор встановлення пам’ятника та керівник історико-патріотичної акції “Збудуємо перший в Україні пам’ятник “Руській трійці” в Івано-Франківську, заслужений працівник культури України, Почесний громадянин м. Івано-Франківська, Роман Пастух, член Національних спілок краєзнавців, письменників, журналістів із Дрогобича, Роман Любко, поет із Долини та правник Івана Вагилевича — Іван Дем’янович Вагилевич.

Перший в Україні пам’ятник “Руській трійці” збудовано на народні кошти без жодної копійки з бюджету. Ініціатори збору коштів Івано-Фран-

ківські обласні організації Національних спілок краєзнавців, письменників, обласна організація Українського товариства охорони пам’яток історії та культури у червні 2012 р. оголосили історико-патріотичну акцію на Прикарпатті “Збудуємо методом народної будови пам’ятник “Руській трійці” в Івано-Франківську — зачинателям українського національного відродження в Галичині, авторам альманаху “Русалка Дністровая” — першої книги українською мовою на західноукраїнських землях о. Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького, яка тривала понад 500 днів.

В акції взяла участь понад 20 тис. добровольців на теренах області, України та зарубіжжя. Зібрали 180 тис. грн. За підсумками акції заплановано видати брошуру з історії його створення і загальний список усіх благодійників.

Прес-служба Івано-Франківської облорганізації НСКУ

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ,
письменник,
професор Інституту журналістики
Білоруського державного університету

Переклад із білоруської
Галини ТАРАСЮК

Навіть короткий енциклопедичний виклад життєвої і творчої біографії класика білоруської літератури Максима Богдановича (“Енциклопедія літератури і мистецтва Білорусі”. У 5-ти томах. Мінськ, 1984. — С. 255) свідчить, що поет у своїй вічності назавжди поєднаний з Україною, українським народом, українською історією та літературою: “Перекладав... зразки пісень різних народів світу (рос., укр., серб., сканд., перс., іспан., фін., япон...)... У перекладах дотримувався пушкінського принципу творчого ставлення до оригіналу, збереження його ідейних і художніх достоїнств, національного колориту, поетичного стилю. Це особливо чітко проявилось у його перекладах російською мовою творів Т. Шевченка, Я. Купали, І. Франка...”... Був “активним кореспондентом багатьох російських та українських журналів і видань, публікував у них рецензії і публіцистичні статті...”... “...Окреме місце в літературно-критичній спадщині Богдановича належить статті про Шевченка (“Пам’яті Т. Г. Шевченка”, “Краса і сила”, 1914), в яких білоруський поет розкрив всесвітнє значення творів Кобзаря, досліджував їх неповторну красу і художню силу. Під безпосереднім впливом Шевченка він звернувся до обробки народних мотивів, обґрунтував свою теоретичну концепцію народної літератури, заснованої і за змістом, і за формою на фольклорних традиціях”.

З Україною в думках, з увагою до українського відродження Максим Богданович формувався як поет. З Україною в серці він і з життя пішов у травні 1917 року в Ялті, куди виїхав у лютому 1917-го тяжкохворий на лікування. Там триває і вічний спочинок легендарного поета. Може, прийде час і в енциклопедичному довіднику або в персональній енциклопедії “Максим Богданович”, одно слово, у виданнях, які зараз готують у “Білоруській Енциклопедії імені Петруся Бровки”, знайде гідне місце і українська тема у творчості автора єдиної прижиттєвої поетичної книжки — “Вінок”.

Обнадіює і та щира увага, яку завжди виявляли до нашого співвітчизника українські письменники. Чого варті тільки перелік перекладачів поезії Богдановича українською мовою: М. Драй-Хмара, Ірина Калинець, Р. Лубківський, Г. Кочур, В. Лазарук, І. Гнатюк, Л. Череватенко, Д. Паламарчук, В. Чабаненко, Д. Павличко, С. Литвин, В. Лучук, Оксана Сенатович, Б. Степанюк, В. Боровий, Я. Яр-Славутич, І. Сварник. І за кожним проявом уваги згаданих талантів до поезії Богдановича — своя цікава творча історія, непростий художній пошук. Сподіваємося, що праця над перекладами творів нашого класика залишила в їхніх душах і серцях щось істотне, важливе, що пригодилося і для власної оригінальної роботи. Що, як колись юного Богдановича до творчих відкриттів підштовхнув Великий Кобзар, так

Максим Богданович і Україна: штрихи до неосяжної теми

і білоруський поет віддавав українським майстрам знахідками у царині Поезії. Взаємовпливи, проникнення могли бути тільки корисними. Адже жоден великий талант не применшує, а навпаки — підносить чуже національне, робить його ще величнішим і фундаментальним.

Роман Лубківський, який уклав зібрання творів М. Богдановича українською мовою “Стратим-Лебідь” (Львів, 2002), так пояснює співвідносність його перших творчих пошуків з осмисленням поетичного космосу Шевченка: “Богданович пішов далі багатьох своїх сучасників, які тільки перенесли полум’я Шевченка на білоруський ґрунт. Він зробив неможливе: осягнув святая святих шевченкової поезії. Вступив у неї, як до храму. Не з благочестям релігійного фаната, а з гідністю сина, учня і послідовника. Невідомо, коли юний поет вперше зустрівся з “узброєним пророком України”. Але, безперечно, прочитав “Кобзар” мовою оригіналу. Шевченкове слово (це видно хоча б з переліку Кобзаревих творів, які Богданович переклав російською) хвилювало і тривожило його. Вихований у російському середовищі, де факти, особливості, явища національних літератур підганялися під “общерусские” шаблони, Богданович зацікавився “секретами” поетичної творчості українського Пророка, намагаючись методом проникнення у творчу лабораторію Генія усвідомити природу і велич його таланту, а також — засоби впливу на свідомість сучасників і нащадків, впливу, що, врешті, формував, кристалізував національну свідомість не тільки українців...” (Богданович Максим. Стратим-Лебідь. — Львів: “Світ”, 2002. — С. 17).

У статті “Краса і сила (Досвід дослідження вірша Т. Г. Шевченка)”, надрукованій у 2-му числі журналі “Украинская жизнь” за 1914 рік, М. Богданович писав: “Є зірки, які настільки близькі одна до одної і так рівно зливаються своє світло, що здаються нам одним нерозривним цілим. “Подвійними зірками” називаються ці світла. Їхня доля стала долею музи Шевченка та української народної поезії: подвійною зорею сяють вони у всесвіті мистецтва і краси. Звичайно, у творчості Шевченка, з вираженням елементів суто національного характеру, є очевидним і деякий чужорідний залишок. Але все це взаємно проникало одне в одне, змішувалося, перетворювалося, встановлювало між собою тисячі внутрішніх зв’язків, органічно зросталося і, завершивши цей процес, закріплювалося у формах виразно українських, хоча й більш ускладнених, піднятих на вищий ступінь розвитку”. (Богданович М. Зорка Венера. — Мн., 1991. — С. 367).

1914 роком — роком публікації — датується ця стаття, яка обґрунтовано претендує на міні-монографічне дослідження поезії Великого Кобзаря. Нагадаємо, що тільки роком раніше — 1913-го — вийшов у світ “Вінок” і що Максиму Богдановичу було тоді всього лише 22 роки!.. А яка ясність думки, яке велике бажання окреслити головні складові поезії геніального попередника! Не випадковим здається і посилання його на думку українського і російського історика М. Костомарова, одного з сучасників і друзів Кобзаря: “Шевченко як поет — це був сам народ, що продовжував свою поетичну творчість... Шевченко говорить так, як народ ще й не говорив, але як він готовий був уже заговорити і

тільки чекав, що з його середовища знайдеться Творець, який опанує його мовою і його тоном; і слідом за таким творцем точно так само заговорить і весь народ і скаже одногосло: це моє”. (Богданович М. Зорка Венера. Мн., 1991. — С. 367).

Майже точна цитата зі статті М. Костомарова “Спогад про двох малярів”, опублікованої в журналі “Основа” за 1861 рік — уже після смерті Тараса Григоровича. Висловлювання Костомарова, якого все ж не можна назвати однодумцем Шевченка, вимагають складного аналізу. Адже він про Шевченка писав і таке: “Він не був поетом тільки однієї народності: його поезія була вищою польоту. Це був поет загальноруський, поет народу не малоруського, а взагалі руського, хоча й писав на одній з двох, споконвіку існуючих говірок цього народу, що збереглася в товщі народу, не зазнавши примусових шкільних змін і тому-то найбільш здатній до того, щоб дати Росії істинно народного поета”. (Т. Г. Шевченко в спогадах сучасників. Москва, 1962. — С. 153).

Безперечно, Максим Богданович знав і цю думку Костомарова про Генія українського народу... Проте, незважаючи на авторитети, наш співвітчизник обрав власний шлях осмислення місця і ролі Велико-го Кобзаря і в художньому світі, і в національному житті свого народу. Щоб піти цим шляхом, треба було мати і мужність, і

Пам’ятник Максиму Богдановичу в Мінську

певні переконання. Очевидно, що все це у той час у 22-річного мислителя вже було.

Вдячні українці оцінили духовні пориви білоруського побратима і вже у 1920-ті роки взялися активно перекладати його поезію на мову Шевченка. Серед зачинателів був і Михайло Драй-Хмара. Зокрема у львівське видання М. Богдановича “Вінок” увійшли 16 його перекладів. І “Чуєш гул? — Це сумний, сумовитий лісовик / Починає неголосно грати”, і “Привіт тобі, життя на волі!” та інші твори. Без сумніву, у Драй-Хмари були й інші переклади з Богдановича.

Кілька рядків із біографії українського поета, які, можливо, підкажуть і причину зацікавлення його саме творчістю Максима Богдановича. Народився Михайло Драй-Хмара 19 жовтня 1889 р. у Золотоношському повіті Полтавської губернії. Мати померла рано. Але батько зміг дати

синові хорошу освіту. 1910 року Драй-Хмара став студентом історико-філологічного факультету Київського університету. 1913-го виїжджав за кордон для вивчення бібліотек і архівів Львова, Загреба, Будапешта, Белграда і Бухареста. Закінчивши навчання 1915-го, Драй-Хмара залишився в університеті, а згодом як професорський стипендіат працював у Петроградському університеті. 1917 р. повернувся в Україну. У 1918—1923 рр. — він професор Кам’янець-Подільського університету. У 1923—1929 рр. — професор Київського медичного інституту. А в 1930—1933 рр. працює в Науково-дослідному інституті мовознавства при Академії наук України. За життя Драй-Хмара видав теж тільки одну поетичну книгу — “Проростень” (“Червоний шлях”, 1926). Цього ж року видав монографію “Леся Українка. Життя і творчість”. Знав багато мов. Є свідчення, що володів 19(!) мовами. Перекладав поезію Верлена, Малларме, Метерлінка, а також — М. Богдановича. Багато перекладів Драй-Хмари знищені НКВС. Помер український учений, поет і перекладач у таборі 19 січня 1939-го — “від ослаблення серцевої діяльності”. Є й інша версія, згідно з якою Драй-Хмара в квітні 1939-го погодився добровільно стати на місце смертника під час чергового “вибіркового розстрілу кожного п’ятого, рятуючи тим самим життя молоді людини”.

...Сучасні українські дослідники творчості М. Богдановича, насамперед Роман Лубківський, львівське видавництво “Світ” здійснили науковий, літературний і, якщо хочете, громадянський подвиг, видавши “Стратим-Лебідь” — зібрання творів класика білоруської літератури українською мовою. Понад 30 друкованих аркушів вміщують усі відомі на сьогодні вірші, оповідання і переважну більшість статей і рецензій, листів класика білоруської літератури.

Скажіть, кого ще ТАК пошановано у братських літературах? Може, є повне зібрання творів Якуба Коласа російською мовою? Або Купали?..

Відзначу, що структурованість змісту книги “Стратим-Лебідь” здійснено таким чином, щоб творами, зібраними в одному томі, однаковою мірою міг користуватися і досвідчений літературознавець, і той український читач, який ще тільки відкриває поезію М. Богдановича. Варто також зауважити: наклад книги становить 2000 примірників! Для порівняння: наклад “Зібрання творів Якуба Коласа”, яке зараз видається в Білорусі, — 1500 примірників. Що ж тут коментувати?

Вражає ґрунтовна передмова — “Білоруський Ікар”, автором якої є також Роман Лубківський. Закінчується вона такими словами: “Вслухаймося в рідні інтонації — може, не так сумно, як спокійно-впевненого голосу, замилуємося неповторним, але подібним до кращого в світі, білоруським співом. І коли Він, Максим Богданович, вийшовши з власного автопортрета, обрамленого трагічністю, безнадією і оптимізмом, наблизиться до мене так, що ніхто не зможе перешкодити нашій бесіді, спокійно і радісно привітаюсь: “Живи, Білорусь!” (Богданович Максим. “Стратим-Лебідь”. Львів, Світ, 2002. — С. 24).

Радує і те, що (про це свідчить вдячна згадка видавців та упорядника Романа Лубківського) до роботи над українським томом творів Максима Богдановича причетні й білоруські дослідники, літератори: Тетяна Кабржицька, В’ячеслав Рагойша, Сергій Понізник. Будемо ж вірити, що дорога Стратим-Лебеда по Україні триває, опановуючи дедалі ширший простір.

При світлі Кобзаревої палітри

У Києві 17 січня 2014 р. ушосте впродовж останніх десяти років відкриється бієнале мистецтва історичного жанру “Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників”. Виставка присвячена 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Відбудуватиметься вона у виставкових залах Центрального будинку художника НСХУ (вул. Січових Стрільців (Артема), 1-5), і триватиме до 2 лютого. Цією виставкою Спілка розпочинає низку заходів на відзначення ювілею національного Генія. Тому основний акцент зроблено на житті поета та осмисленні його творчості.

Про перебіг підготовчої роботи до цієї особливої події і особливості експозиції розповідає один із авторів ідеї бієнале і співголова виставкому, художник Олександр МЕЛЬНИК.

— Що побачать глядачі у представленій експозиції? Які нові відкриття їх чекають, із чийми полотнами чи малою скульптурою зустрінуться?

— У повному обсязі вони побачать особисту Шевченкіану Анатолія Куша — весь життєвий шлях Кобзаря: “Козачок Енгельгардта”, “Мені тринадцятий минало”, “Шевченко у Літньому саду”, “Шевченко та Варвара Репніна. Велика любов”, “Т. Шевченко і М. Чернишевський” та інші, а також осмислення величі Генія “Пророк”.

Але кожен митець по-своєму розкриває відомі поезії, дає свою інтерпретацію, змушує задуматися над їхньою глибиною. Харків-

ський художник Олег Омельченко береться за передачу, здається, неможливого й алегоричними образами розкриває закладене в переспівах псалмів “Тарасове пророцтво”. А Микола Стороженко в мозаїці “Світло з півми” одним цим образом передає всю суть Шевченка, його значення для України.

Хоч уже не одне покоління митців черпало натхнення з Шевченкової криниці, все ж глядач знайде на цій виставці твори, які підтверджують актуальність Поета для сьогодення, побачить і те, чого ще ніколи не відображали в образотворчому мистецтві.

Представимо (щоправда, банером) величезне керамічне панно “Місто на семи горбах” Гали-

ни Севрук. Оригінал у натуральну величину знаходиться у київському готелі “Турист” на Лівобережній.

Із минулих робіт представлені “Поет і цариця” (Гр. Сковорода і Катерина II) Валентина Задорожного, темперні полотна Олександра Івахненка за мотивами поем Шевченка. А Володимира Федька, званого як геніального монументаліста за мозаїками вестибюлю станції метро “Золоті ворота”, мало знають як талановитого художника. З Федькових триптихів побачимо “Українську пісню” і “Український театр”, що донедавна були в полтавському Будинку культури залізничників. Його син поїхав туди, а вони там здерті, пропадають. Уявляєте: кілька із них були в слюсарній майстерні, мало не ноги об них витирали. А це ж геніальні українські гобелени! Пошкоджені гобелени син віддає на реставрацію, а ті, які ще можна виставити, ми виставимо.

Веніамін Кушнір буде представлений роботою “Скерцо” — це доля України, трагічна, страшна, яка перегукється з подіями, що нині відбуваються у Києві на Майдані.

Із творів молодих художників мені найбільше запам’яталася картина Каті Ткаченко “Покрова”, де під покровом вона зобра-

Іван Ковтонюк.
“Україно, великомученице святая”

жує Шевченка і героїв його творів.

Поціновувачі високого і прекрасного зустрінуться з творчістю Василя Забашти, Людмили Семикіної, Галини Севрук, Віри Кулеби, Володимира Прядки, Віктора Ковтуна, Феодосія Гуменюка та інших, а також побачать найкращі дипломні роботи випускників і студентів Національної академії мистецтв і архітектури.

Виставка підкреслює значення постаті Шевченка для долі України в контексті всієї нашої історії — адже тут представлені твори, що розкривають і шасливі, і трагічні роки нашої державності та бездержавності на “нашій, не своїй землі” від найдавніших часів до сучасності.

Спілкувався
Микола ЦИМБАЛЮК

Олег Омельченко. “Тарасове пророцтво”

Тарас Бруєнко малює

Лариса ІЗАК, архітектор-дизайнер, відмінник освіти України

Кожен може захворіти, але дуже сумно, якщо це дитина. Коли виникає гостра необхідність покинути знайомий дитячий світ і увійти у світ медичних закладів і інтер’єрів. Дитина відчуває стрес від специфічних стін, обмеженого простору, від незнайомих медичних предметів, облаштування. Цей вимушений негативізм ото-

Дитина довіряє красі

чення тільки пригнічує настрій.

Гнучка фігурка дівчинки схилилася над рисунком. Вона вперто трудиться, чорні коси гойдаються у такт штрихам. Щось не вдається, вона витирає і знову починає рисувати.

Я завжди намагаюся навчити учнів головного: вміти працювати, не боятися труднощів, бо щоб щось змогти — треба навчитися це зробити, пройти шляхом часом зовсім нелегкої праці для звільнення свого творчого потенціалу. А вже потім отримати головне — худож-

ній твір, який народжується з самовідданої роботи художника. Багато моїх учнів погоджуються на це кредо і цей шлях. Мабуть, тому і досягають значних успіхів у мистецтві, отримують перші місця у міжнародних, всеукраїнських, міських конкурсах, виставках і працюють зі мною чимало років.

Я поглядаю на затяте дівча. Чому не йде погуляти, відпочити від навчання, як інші? Вона у студії сама, і не поспішає, намагаючись виразити свою думку... Якимось захотілось їй розписати кухонну дощечку і її треба було по-

терти наждачним папером. Її речення мляво рухаються. Я підходжу, починаю допомагати. Вона підсмикує кофтинку вище, щоб було зручніше. У наступну мить я гостро реагую на незвичний колір згинів на її ручках — він якийсь зелено-жовтий, у розлитих плямах синців, видно якісь горбочки. Кажу: це сліди від систем і уколів, бо вона лікується від тяжкої хвороби...

Діти рисують із чистим серцем. Їхні руки звикають до тонких рухливих навичок, які стиму-

люють функції вищих відділів головного мозку. Тарасик Бруєнко старанно вималює песиків. Багато песиків: маленьких, великих і кольорових, які весело гасають на аркушах альбому. Тарасик зараз там, теж з ними. Він усміхається і швидко додає штрихів і барв, емоційним своїм олівчиком додає тваринкам іграшок, щоб було веселіше, щоб якнайкраще їм жилося разом — без сварок, без проблем. Ніхто не залишиться байдужим до широкі, емоційно вираженої думки дитячої картини!

Дитина за своєю природою довіряє красі, у ній є гармонія доброти і милосердя, емоційного піднесення, які зміцнюють сили і

Катерина Трегуб. “Міцність духу”

душевний стан особистості. Тож ця краса, втілена в картинах юних митців, знаходить найкоротший шлях оздоровчого впливу на хворих дітей, бо вони також вміють спілкуватися візуальною мовою дитинства.

Яскраві, живописні, колоритні сюжети картин, створені універсальною дитячою мовою образотворчого мистецтва, стають острівцями комфорту й емоційно-оздоровчого впливу в інтер’єрах медичних закладів. Вони пропонують спілкування з юними художниками, задіюють фантазію, кличуть у яскравий світ птахів, тварин, квітів, людей. Дадуть змогу відчувати себе впевненим, міцнішим, манять узяти олівчик і намалювати своє улюблене, рідне, спонукають розповісти про себе іншим. Художник і суспільство — це безперервна вісь діалогу, не чужого й дітям.

Ми в цьому переконалися, коли надали свої студійні дитячі картини медичним закладам: обласній дитячій лікарні № 2 у місті Біла Церква, обласній дитячій лікарні та дитячому санаторію “Барвінок” у Боярці, дитячій лікарні № 5 в Києві, дитячій поліклініці № 1 Печерського району міста Києва, дитячій поліклініці № 2 Печерського району міста Києва... Наші живописні рисунки підтримують ослаблених діточок і допомагають їм видужати.

Світовидці з міста Франкового

Такої яскравості святково-різдвяного дійства, як Коляда, з якою завітали наприкінці минулого тижня до київських просвітан і, зокрема, журналістів “Слова Просвіти”, не часто випадає нагода почути і побачити навіть у столичних культурних закладах. І виконання, і репертуар, а найголовніше, самі по собі автентичні, архаїчно-унікальні карпатські колядки у виконанні гурту “Гуцульська легінська коляда” справили на всіх присутніх неймовірно радісно-піднесене враження. До речі, члени цього гурту є нашими колегами-просвітянами з науково-просвітницького товариства “Просвіта-Світовид” з Івано-Франківська. І саме товариство, і та справа, якою вони займаються, справді унікальні. У цьому ми переконалися не лише під час їхнього колядування, а й опісля, під час розмови з керівником Товариства Олегом ПОЛІВЧАКОМ.

— Я за освітою інженер, упродовж життя доводилося працювати на різних посадах, обіймав навіть посаду заступника генерального директора одного з провідних івано-франківських підприємств. Громадські справи захопили мене знацька, після смерті дружини. Вісім років тому я прийшов у міську “Просвіту”, коли головою ще був Петро Арсенич, знана і шанована у нас людина. Він дозволив і допоміг нам увести свій осередок.

Сьогодні цей осередок переріс у науково-просвітницьке товариство, яке ми зареєстрували юридично, бо наша діяльність дещо не вписувалася в статутні рамки існуючої “Просвіти”. Опікуємося ми не лише охороною і розвитком рідної мови — хоча це для нас не менш важливо, скільки дослідженням і вивченням нашої прадавньої історії, де фольклор — один із її сегментів, що допомагає зрозуміти душу народу, його непросту і дивовижну,

Олег Полівчак

провело різдвяний цикл свят, узяло участь у фестивалі колядників “Коляда на Мазайлах”, провело Свято Розколяди, Шевченківські свята, Свято рідної мови...

До речі, оту легінську колядку, яку наш колектив виконував для київських просвітан, записа-

Звучить повстанська коляда

якщо можна так сказати, біографію. Звідси і розширення кола наших інтересів і поля діяльності просвітан-світовидців.

— Товариство має лише один фольклорний гурт “Гуцульська легінська коляда”?

— Маємо ще один — “Живиця”. Записали вже кілька дисків, зокрема “Розколяда”, який випустили торік. Наші гурти не лише збирають і досліджують давню святково-обрядову творчість українців Карпат, виступають перед звичайними слухачами, а й беруть участь як виконавці на наших наукових конференціях. Так ми фольклор, який є одним із об’єктів й інструментів історичних досліджень, перемішуємо з етнографією.

Діяльність наших гуртів, як і всіх наших просвітан, надзвичайно насичена. Торік товариство

ла в Криворівні та опрацювала наша просвітянка музико-етнограф Леся Турянська.

— Яка тематика і хто бере участь у ваших наукових конференціях?

— Ми часто здійснюємо науково-туристичні подорожі, поєднуючи приємне з корисним. Наприклад, наші просвітяни здійснили експедиції в села: Шепіт (на горі Грегіт), Урич (Тустанська фортеця), Розгірче (Скельний монастир), Монастирок (давнє святилище), Космач (Лисина Космацька), у місто Бурштин (музей “Берегиня”)... Побували на Кам’яній могилі, в Трипільї й Ольвії. А торік їздили у с. Стільсько, що на Львівщині. Цього разу, як і в попередні виїзди по Україні, метою було дослідження нашої давнини. На карпатських і

Гостювали на Євромайдані

прилеглих теренах у сиву давнину існувало таке державне об’єднання наших племен під назвою Велика Хорватія, звідки походять і корені України-Руси. Між іншим, християнство в цій українській прадержаві прийняли на 100 років раніше Київської Русі. Отож темою наукової конференції про цей малознаний період у нашій спільній етнобіографії стала “Велика Хорватія — історія українців і хорватів”.

А перед цим “Просвіта-Світовид” провела конференцію “Духовні корені вічного буття українців” з презентацією другої книжки Людмили Саннікової “Розмай — Зелен-гай”. Значна частина нашої роботи була побудована саме на цьому дослідженні.

Наступна конференція мала бути по Велесовій книзі, але події на Майдані дещо змінили наші плани. Бо наші просвітяни живуть тим самим активним громадським життям, як і вся переважна частина української України.

Що стосується учасників наукових конференцій, то це переважна більшість наших просвітан. Але запрошуємо до роботи і знаних науковців з інших міст, інститутів і університетів — докторів і кандидатів наук з історії, етнології, культурології, філології тощо. На останніх конференціях у

Трембітали в “Просвіті”

нас були, наприклад, відомий колекціонер і дослідник Трипільської культури Олександр Поліщук, відомий археолог і шумеролог Анатолій Кифішин, доктор філологічних наук Валентин Таранець та інші.

— Які невідомі факти нашої історії вдалося почути з доповідей учасників на конференції про Велику Хорватію?

— Торік українці урочисто відзначали 1025-ліття хрещення Руси-України. А що було до цього, на жаль, мало хто знає — та й звідки? Про це в школах не вчать, фахові науково-дослідні інститути майже не досліджують.

А як свідчать візантійські хроніки і архівні документи, хрещення русичів насамперед Великої Хорватії відбулося ще 867 року, тобто за більш ніж століття до Володимирового хрещення Русі. І що цікаво, обряд у наших предків був тоді не грецький, не римський, а наш, україно-руський. Ми на конференціях це доводимо.

Багато вчених говорять і пишуть про дещо “підправлену” нашу історію, яку писав Нестор. У Літописі руському написано, що за патріарха Фотія, за митрополита Михайла князь київський Володимир хрестив Русь. А наші історики поїхали в Константинополь, наново передивилися архівні джерела. І дійшли висновку: все правильно, тільки один нюанс — Володимир жив

на 100 років пізніше патріарха Фотія. Розумієте? Одним із результатів прийняття християнства за Володимира було винищення мільйонів русичів-язичників. Це було, а списали на хана Батия. Безперечно, що татаро-монгольське нашествя було великим лихом для нашого краю. Так, вони, скориставшись внутрішнім розбратом і чварами панівної верхівки, звозили нас, вихором пронеслися зі сходу на захід і повернулися в свої степи. Їхніми представниками були здебільшого наші, русько-слов’янські баскаки. Якось на одному з телеканалів була передача, де дискутувалася тема татаро-монгольських впливів на генетику русичів-українців. Виявляється, найновіші генетичні дослідження доводять, що в наших генах нема татаро-монгольських генів!

На Тернопіллі в Борщівському районі ми знайшли печеру Вертеба, яку досліджували відомі археологи, зокрема й доктор історичних наук Відейко. Там відшукали давні поховання — кості трипільців, яким близько 4 тисяч років. Генетичний аналіз показав, що взяті зразки на 55 % збігаються з генетичним кодом сучасних мешканців Карпат. Це доказ того, що ми не прийшли на цій землі, не зайди, наші корені тут, в Україні, предковічні. Тож мудрість, за словами нашого Пророка Тараса Шевченка, мусить бути своя. А для цього треба не забувати — берегти, шанувати, вивчати і розвивати свою мову, історію, обряди, звичаї і традиції. І тут для нас, просвітан, непочатий край роботи.

Благословили колядою редакцію

Розмову вів
Микола ЦИМБАЛЮК